

Definitieve
conceptkerndoelen
bewegen en sport

November 2025

Inclusief toelichtingsdocument

Inhoudsopgave

1. Voorwoord	4
2. Inleiding	5
3. Leeswijzer	8
4. Karakteristiek kerndoelen bewegen en sport	10
Kenmerken van het leergebied bewegen en sport	10
Samenhang binnen het leergebied bewegen en sport	11
Samenhang tussen de leergebieden	11
5. Kerndoelen	13
5.1 Overzicht kerndoelen bewegen en sport	13
5.2 Kerndoelen primair en speciaal onderwijs bewegen en sport	14
Domein: leren bewegen	14
Domein: samen bewegen	15
Domein: betrokken bewegen	16
5.3 Kerndoelen voortgezet (speciaal) onderwijs bewegen en sport	17
Domein: leren bewegen	17
Domein: samen bewegen	18
Domein: betrokken bewegen	19
6. Begrippenlijst	20

1. Voorwoord

Leerlingen hebben recht op goed onderwijs. Onderwijs dat hen helpt hun talenten te ontwikkelen, dat bijdraagt aan gelijke kansen en zorgt voor een goede doorstroom naar het vervolgonderwijs. Maar wat moet je kennen, kunnen en hebben ervaren om nu - en later als volwassene - actief mee te doen in de samenleving? Goed onderwijs vraagt om een doorlopend debat over wat waard is om te leren. De uitkomsten daarvan leggen we vast in het landelijk curriculum. In deze publicatie presenteren we de definitieve conceptkerndoelen voor bewegen en sport.

Mijlpaal in funderend onderwijs

Met de oplevering van deze definitieve conceptkerndoelen - hierna: kerndoelen - bereiken we een belangrijke mijlpaal in het funderend onderwijs in Nederland: het landelijk curriculum voor alle negen leergebieden voor het primair onderwijs, de onderbouw van het voortgezet onderwijs en het (voortgezet) speciaal onderwijs is vernieuwd. De laatste formele stap is het vastleggen in wet- en regelgeving. Het ministerie van OCW besluit wanneer de kerndoelen worden ingevoerd en alle scholen eraan gehouden zijn.

Voor de kwaliteit van het onderwijs is meer nodig dan een landelijk curriculum. Kerndoelen zijn een belangrijke voorwaarde, maar geen garantie voor goed onderwijs. De werkelijke kwaliteit van het onderwijs vindt plaats in de school. Voor een goede vertaalslag van doelen naar onderwijsactiviteiten, didactiek en toetsing zijn leraren en schoolleiders cruciaal. Zij weten waar hun leerlingen staan, wat ze nodig hebben om de doelen te bereiken en welke aanpak effectief is.

Samen met het onderwijsveld

Aan deze kerndoelen is hard gewerkt door vele leraren, experts en andere betrokkenen met hart voor het onderwijs en met kennis van zaken. We bedanken graag de leden van de kerndoelenteams, alle experts, de leden van de advieskringen en alle andere onderwijsprofessionals die een bijdrage hebben geleverd aan de totstandkoming van deze kerndoelen. Hun kritische blik en waardevolle inbreng hebben bijgedragen aan de geactualiseerde kerndoelen.

We hopen dat deze kerndoelen een belangrijke bijdrage leveren aan de kwaliteit van het onderwijs in de school en nodigen je van harte uit om met deze kerndoelen aan de slag te gaan in de onderwijspraktijk.

Namens SLO,
Jindra Divis, voorzitter bestuur

2. Inleiding

Het ministerie van OCW gaf SLO in 2023 [de opdracht](#) om samen met het onderwijsveld de kerndoelen te actualiseren. De leergebieden Nederlands, rekenen en wiskunde, burgerschap en digitale geletterdheid zijn als eerste geactualiseerd. De leergebieden mens en maatschappij, mens en natuur, moderne vreemde talen, kunst en cultuur en bewegen en sport zijn daarna geactualiseerd.

Een doordacht curriculum maak je samen

De kerndoelen zijn ontwikkeld door leraren en vak- en curriculumexperts, onder begeleiding van een onafhankelijke procesregisseur. Zij werden ondersteund door een advieskring die bestond uit vertegenwoordigers van vakverenigingen, lerarenopleidingen en maatschappelijke organisaties. Ook leerlingen gaven input.

Na de oplevering zijn de conceptkerndoelen beproefd in de onderwijspraktijk. 62 scholen en 67 (bovenschoolse) (vak)leraren gaven feedback. We hebben alle input geanalyseerd, waarna we aanpassingen hebben doorgevoerd en de definitieve conceptkerndoelen hebben vastgesteld.

Naar aanleiding van het hoofdlijnenakkoord (2024, Kabinet-Schoof) kreeg SLO een [aanvullende opdracht](#) van het ministerie van OCW om de kerndoelen meer in samenhang te presenteren, met een extra focus op lezen, schrijven en rekenen. Deze opdracht hebben we verwerkt: het aantal kerndoelen is verminderd, maar de gewenste concrete uitwerking is behouden.

Waarom nieuwe kerndoelen?

De huidige kerndoelen zijn sinds 2006 van kracht. Ze zijn globaal geformuleerd en bieden weinig houvast aan scholen en leraren. Er is een wens tot samenhang, het terugdringen van overladenheid en het versterken van doorlopende leerlijnen. Daarnaast zijn er onderwijskundige, vakspecifieke en maatschappelijke ontwikkelingen die vragen om een actualisatie van de kerndoelen.

Het versterken van basisvaardigheden is een belangrijk speerpunt. Daarom hebben we eerst de kerndoelen voor Nederlands, rekenen en wiskunde, burgerschap en digitale geletterdheid opgeleverd. Nu (november 2025) leveren we de kerndoelen voor de leergebieden mens en maatschappij, mens en natuur, moderne vreemde talen, kunst en cultuur en bewegen en sport op. Hiermee zijn voor alle negen leergebieden de kerndoelen geactualiseerd. Ook de functionele kerndoelen voor Nederlands, rekenen en wiskunde, burgerschap en digitale geletterdheid en de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal zijn geactualiseerd.

Plaats van kerndoelen in het onderwijs

Kerndoelen gelden als de wettelijke opdracht voor elke school in het funderend onderwijs. Ze omvatten een brede inhoudelijke basis waar alle leerlingen recht op hebben. De geactualiseerde kerndoelen geven daarnaast meer richting aan curriculum- en onderwijsontwikkeling op school. De kerndoelen zijn opgebouwd volgens een vaste structuur, waardoor doorlopende leerlijnen zichtbaar worden. Hoe de school invulling geeft aan het onderwijsaanbod, pedagogiek en didactiek is aan de school zelf. De kerndoelen laten ruimte voor de eigen schoolvisie en keuzes voor accenten op basis van de leerlingenpopulatie of identiteit.

Kerndoelen vormen de basis van het Nederlandse curriculum. Een kerndoel is een wettelijk doel dat beschrijft waar leerlingen mee in aanraking moeten komen, welke inspanning van hen wordt verwacht met het oog op ervaringen, of wat ze uiteindelijk moeten beheersen. Het kan gaan om aanbods-, ervarings- en beheersingsdoelen. Daarmee geven kerndoelen richting aan het onderwijs en leggen ze de basis vast waar iedere leerling recht op heeft. Die basis is nodig om door te stromen naar vervolgonderwijs, jezelf te ontwikkelen en volwaardig deel te kunnen nemen aan de samenleving.

De kerndoelen beschrijven de inhoud van het onderwijs in termen van kennis en vaardigheden. Kennis en vaardigheden zijn zo veel mogelijk in samenhang beschreven. Hiermee wordt duidelijk wat verwacht wordt van het onderwijsaanbod van scholen en wat iedere leerling moet kennen, kunnen en hebben ervaren.

Concreet, ambitieus en betekenisvol

De geactualiseerde kerndoelen vormen het beoogde curriculum en zijn ambitieus en betekenisvol geformuleerd, waarmee ze de basis leggen voor rijk onderwijs voor alle leerlingen. Het geheel van kerndoelen vormt een brede opdracht voor het onderwijs, gericht op kennis over jezelf, de ander en de wereld.

De formulering van de kerndoelen heeft een duidelijke structuur. Elk kerndoel begint met een kernzin die kort aangeeft wat het doel inhoudt. Daaronder volgen doelzinnen waarin staat wie de actor is (de school of de leerling), welke activiteiten, handelingen of ervaringen verwacht worden en op welke inhoud dit betrekking heeft. Vervolgens geven we een puntsgewijze uitwerking van de doelzinnen onder de noemer 'Het gaat hierbij om...'. Hierbij onderscheiden we verschillende soorten doelen: aanbodsdoelen (gericht op de school), beheersingsdoelen en ervaringsdoelen (gericht op de leerling) en hybride doelen (combinatie van beheersings- en ervaringsdoelen, gericht op de leerling).

Twee sets kerndoelen

We hebben de kerndoelen in opdracht van OCW per leergebied voor twee sectoren ontwikkeld: een set voor het primair onderwijs (po) en een set voor de onderbouw van

het voortgezet onderwijs (vo), met waar nodig een aanvulling voor havo-vwo. De kerndoelen gelden eveneens voor alle leerlingen in het (voortgezet) speciaal onderwijs ((v)so) met het uitstroomprofiel vervolgonderwijs.

Voor leerlingen die zeer moeilijk lerend zijn of een meervoudige beperking hebben, ontwikkelen we parallel functionele kerndoelen. Deze zijn gericht op de praktijk, relevantie voor werk of dagbesteding en een passende plek in de maatschappij. De functionele kerndoelen ontwikkelen we in nauwe afstemming met de reguliere kerndoelen.

Wanneer gelden de kerndoelen voor scholen?

In 2025 leverde SLO de definitieve conceptkerndoelen voor alle negen leergebieden op aan het ministerie van OCW. Het ministerie is vervolgens een traject gestart om de kerndoelen vast te leggen in wet- en regelgeving. Zodra de kerndoelen zijn opgenomen in de wet gelden ze voor alle scholen. Het ministerie van OCW besluit hoelang scholen de tijd krijgen om de kerndoelen te implementeren en in welk schooljaar het onderwijsaanbod in alle scholen moet voldoen aan de nieuwe kerndoelen. Meer informatie hierover is terug te vinden in [de tijdlijn](#) van het ministerie van OCW.

Implementatie

Om leraren en scholen te ondersteunen bij de implementatie ontwikkelen we leerlijnen en voorbeeldmatige materialen. Deze zijn niet wettelijk vastgelegd, maar bieden wel ondersteuning bij de vertaling en uitwerking van het landelijk curriculum naar de onderwijspraktijk. Dit is niet alleen belangrijk voor leraren en schoolleiders, maar ook voor educatieve uitgeverijen, toetsontwikkelaars en andere onderwijsprofessionals. Kijk [hier](#) voor meer informatie.

3. Leeswijzer

In deze publicatie vind je de definitieve conceptkerndoelen bewegen en sport. Om de inhoud, formulering en gedachtegang achter de kerndoelen goed te interpreteren, is het raadzaam om de publicatie te lezen in de volgorde waarin deze is opgesteld. Allereerst formuleren we een visie op het leergebied. Deze is verwoord in de karakteristiek. Daarna volgt een overzicht van alle kerndoelen, inclusief de bijbehorende domeinen. Vervolgens presenteren we alle afzonderlijke kerndoelen. Tot slot hebben we een begrippenlijst opgenomen.

Status van de kerndoelen

In deze publicatie spreken we over de 'definitieve conceptkerndoelen'. Deze publicatie is het eindproduct van een volledig doorlopen ontwikkelfase, inclusief het beproeven in de onderwijspraktijk en het verwerken van de aanvullende opdracht van het ministerie van OCW. De kerndoelen zijn nu opgeleverd in de definitieve vorm, maar zolang ze niet formeel zijn vastgesteld in wet- en regelgeving blijft de status 'concept'. In deze publicatie hanteren we voor de leesbaarheid de term 'kerndoelen'.

Illustraties bij de kerndoelen

Bij ieder kerndoel hebben we voorbeelden ontwikkeld onder de titel: 'Te denken valt aan'. Deze illustraties zijn geen onderdeel van de wettelijke opdracht, maar helpen om beter te begrijpen wat er van de school wordt verwacht. Omdat we leerlijnen en voorbeeldmatige materialen ontwikkelen die nog beter illustreren hoe je kunt werken met de kerndoelen, hebben we de illustraties niet meer in deze publicatie opgenomen. De illustraties kun je [hier](#) raadplegen.

Gebruikte terminologie

De kerndoelen gebruiken begrippen en termen die misschien niet voor iedereen even herkenbaar zijn. Het zijn vakspecifieke begrippen die bekend zijn in het leergebied en voorkomen in de landelijke kennisbases van de lerarenopleidingen. De inhoud en formuleringen sluiten eveneens aan bij internationale ontwikkelingen en benamingen. Voor de doorlopende leerlijn worden in het po, de onderbouw vo en de bovenbouw vo dezelfde begrippen gebruikt. Dit kan ertoe leiden dat in het po of de onderbouw van het vo termen worden geïntroduceerd die minder bekend zijn. De begrippen en een beschrijving hebben we in de bijlage van deze publicatie opgenomen.

Verantwoording

Het proces en de inhoudelijke onderbouwing van de kerndoelen hebben we per leergebied uitgebreid toegelicht en verantwoord in een apart toelichtingsdocument. Hierin

staat ook wie hebben meegewerkt aan de ontwikkeling van de kerndoelen en welke ontwerpcriteria leidend waren, en zijn keuzes wetenschappelijk onderbouwd.

4. Karakteristiek kerndoelen bewegen en sport

Kenmerken van het leergebied bewegen en sport

In dit leergebied oriënteren leerlingen zich op uiteenlopende beweeg- en sportculturen en verwerven daartoe vaardigheden, houdingen en kennis. Het leergebied draagt bij aan een blijvende, perspectiefrijke, zelfstandige en verantwoorde deelname van leerlingen aan bewegen en sport. Leerlingen worden beweegvaardig binnen een breed scala aan beweegactiviteiten en doen kennis op over bewegen en de uiteenlopende contexten waarin beweegactiviteiten plaatsvinden. Ze onderzoeken wat bewegen voor hen betekent. Ze regelen het bewegen, handelen respectvol en nemen verantwoordelijkheid voor elkaar tijdens het samen bewegen. Leerlingen hebben uiteenlopende achtergronden en mogelijkheden op het gebied van bewegen en sport. Dit vraagt om onderwijs waarin ze succesvol en binnen hun eigen mogelijkheid deelnemen aan bewegen. Een rijke beweegomgeving stimuleert de beweegontwikkeling van leerlingen.

Het uitgangspunt van het onderwijs in bewegen en sport is dat leerlingen hun bewegingsrepertoire uitbreiden door activiteiten binnen uiteenlopende beweegthema's uit te voeren. Beter leren bewegen vraagt van leerlingen dat ze de beweeguitdaging aangaan tijdens het deelnemen aan bewegen. Ze doorlopen verschillende leerfasen en begrijpen de bedoeling van een beweegactiviteit. Ze stemmen beweegactiviteiten af op hun eigen mogelijkheden en ontwikkelen daarmee eigenaarschap in het leren bewegen.

Deelnemen aan beweegactiviteiten stelt leerlingen ook de vraag hoe je met elkaar omgaat en welke verantwoordelijkheid je daarin hebt. Leerlingen zijn tijdens het bewegen met elkaar in interactie, ontwikkelen sociale vaardigheden en werken samen. Daarnaast doen ze ervaring op met het gezamenlijk regelen van beweegactiviteiten met het oog op zelfstandige deelname aan bewegen en sport. Leerlingen worden bewuster van de waarden en normen rondom bewegen en sporten in verschillende contexten en hoe daarin te handelen.

Leerlingen onderzoeken welke betekenis bewegen voor hen heeft en hoe ze zich verhouden tot anderen en tot uiteenlopende beweegcontexten. Ze ontwikkelen inzicht in verschillende contexten van beweegactiviteiten. Leerlingen verkennen de invloed van bewegen op hun gezondheid en welbevinden. Ze ontdekken wat bij hen past en de rol van anderen. Ze denken na over hoe ze willen bewegen.

Samenhang binnen het leergebied bewegen en sport

Het leren deelnemen aan bewegen is een proces waarin uiteenlopende vaardigheden, houdingen en kennis in samenhang aan bod komen. Zowel in het po/so als in het v(s)o zijn betekenisvolle onderwijsleersituaties gericht op de samenhang tussen leren bewegen, samen bewegen en betrokken bewegen.

In het po/so staat vanaf de kleuterleeftijd de ontwikkeling van een veelzijdige beweegvaardigheid centraal. De ontwikkeling van beweegvaardigheid van leerlingen gaat hand in hand met de motorische ontwikkeling. Binnen dezelfde beweegthema's kunnen leerlingen steeds complexere beweegactiviteiten uitvoeren. De kennis van achterliggende principes neemt toe en daarmee de mogelijkheid om aan steeds complexere activiteiten deel te nemen. Leerlingen worden zich steeds bewuster van hun omgeving en kunnen zichzelf daarin plaatsen. De aandacht neemt toe voor hoe je met elkaar omgaat tijdens het bewegen en hoe je beweegactiviteiten met elkaar regelt.

In het v(s)o worden leerlingen zich steeds meer bewust van hun sociale omgeving en wordt de relatie met leeftijdsgenoten belangrijker om hun eigen positie te bepalen. Dat geldt ook voor het deelnemen aan beweegactiviteiten. Verschillen in beweegvaardigheden, beweeginteresses en beweegachtergronden komen sterker naar voren en bepalen in toenemende mate de sociale dynamiek in de klas. Het wordt steeds belangrijker dat leerlingen omgaan met deze diversiteit, zodat elke leerling de ruimte heeft om deel te nemen en zich te ontwikkelen. De verhouding tot en de motivatie voor bewegen en sport verandert. Leerlingen geven een nieuwe invulling aan hoe ze bewegen en sporten waarderen.

In de bovenbouw van het v(s)o zijn leerlingen zich meer bewust van wie ze zijn en waar hun kwaliteiten en voorkeuren liggen. Leerlingen oriënteren zich op en verdiepen zich verder in beweegactiviteiten die aansluiten bij hun eigen beweegmotieven en de pluriforme beweeg- en sportcultuur. In het keuzevak ontwikkelen leerlingen zich verder in het begeleiden, organiseren en ontwerpen van beweegactiviteiten voor anderen. Ze vergroten hun kennis van gezond beweggedrag en de maatschappelijke waarde en betekenis van bewegen en sport.

Samenhang tussen de leergebieden

Bewegen en sport heeft raakvlakken met andere leergebieden. In het samen bewegen wordt de samenhang met Nederlands zichtbaar: leerlingen dragen bij aan sociale interacties, geven elkaar feedback en maken afspraken. Ook in het betekenis geven speelt taal een rol in het verwoorden en bespreken van ervaringen en belevingen en in hun reflectie op hun eigen ontwikkeling als beweger.

Rekenen en wiskunde komt naar voren in beweegthema's als hardlopen, wegspelelen en springen, waarin leerlingen afstanden en tijden kunnen inschatten, meten en vergelijken.

Beweegsituaties waar leerlingen aan deelnemen zijn een oefenplaats voor de samenleving, waarin leerlingen burgerschapsvaardigheden toepassen rondom samenwerken, omgaan met diversiteit en inspraak en besluitvorming. Ze regelen het bewegen in de gymles zodanig dat alle leerlingen gelijke kansen hebben om deel te nemen en zich te ontwikkelen. Daarbij nemen ze verantwoordelijkheid voor zichzelf en de ander en handelen respectvol. Op de achtergrond spelen ervaringen van leerlingen met bewegen en sporten in andere contexten een rol. In al deze verschillende contexten is omgaan met diversiteit en besluitvorming belangrijk.

Leerlingen hebben de mogelijkheid om digitale technologie toe te passen voor de monitoring en stimulering van gezond beweeggedrag en het reflecteren op bewegen.

De leergebieden mens en natuur en bewegen en sport vullen elkaar aan op het thema gezondheid. Bij mens en natuur doen leerlingen kennis op over de werking van het lichaam en de invloed van beweging op lichamelijke en mentale gezondheid. Bij bewegen en sport nemen leerlingen deel aan activiteiten met verschillende intensiteit en ervaren wat inspanning en ontspanning met het lichaam doet. Ze verkennen hoe bewegen en sporten het gevoel van welbevinden kan beïnvloeden.

5. Kerndoelen

5.1 Overzicht kerndoelen bewegen en sport

In onderstaand overzicht zijn de inhoud van de kerndoelen voor po en onderbouw vo afzonderlijk genummerd. De kerndoelen die inhoudelijk samenhangen, staan op dezelfde hoogte. Zo wordt een belangrijk deel van de doorlopende leerlijn zichtbaar.

Overzicht van kerndoelen bewegen en sport			
Primair onderwijs		Voortgezet onderwijs	
Speciaal onderwijs		Voortgezet speciaal onderwijs	
Domein: leren bewegen			
38	De leerling ontwikkelt zich in het bewegen. A. Deelnemen aan bewegen B. Verbeteren beweegvaardigheid C. Beweegactiviteit passend maken	43	De leerling ontwikkelt zich in het bewegen. A. Deelnemen aan bewegen B. Verbeteren beweegvaardigheid C. Beweegactiviteit passend maken
Domein: samen bewegen			
39	De leerling beweegt samen met anderen. A. Bewegen met anderen B. Bewegen regelen	44	De leerling beweegt samen met anderen. A. Bewegen met anderen B. Bewegen regelen
Domein: betrokken bewegen			
40	De leerling geeft betekenis aan bewegen. A. Oriënteren op beweegcontexten B. Beweegidentiteit ontwikkelen	45	De leerling geeft betekenis aan bewegen. A. Oriënteren op beweegcontexten B. Beweegidentiteit ontwikkelen

5.2 Kerndoelen primair en speciaal onderwijs bewegen en sport

Domein: leren bewegen

Kerdoel 38		
De leerling ontwikkelt zich in het bewegen.		
Doelzin:		Het gaat hierbij om:
A	De leerling neemt deel aan beweegactiviteiten in uiteenlopende beweegthema's.	<ul style="list-style-type: none">• balanceren, bewegen op muziek, doelspelen, draaien, hardlopen, intensief bewegen, jongleren, klimmen, springen, stoeien en treffen, terugslagspelen, tikspelen, wegsporten en mikken, zwaaien.
B	De leerling verbetert de beweegvaardigheid.	<ul style="list-style-type: none">• aangaan van beweeguitdagingen;• zoeken naar oplossingen wanneer het bewegen niet regelmatig lukt;• controle houden wanneer het bewegen regelmatig lukt;• experimenteren met complexere beweegactiviteiten;• inzicht tonen in de bedoeling en uitvoering van beweegactiviteiten.
C	De leerling stemt beweegactiviteiten af op de eigen mogelijkheden.	<ul style="list-style-type: none">• inschatten van de eigen mogelijkheden in relatie tot de complexiteit van de beweegactiviteit;• kiezen voor gepaste complexiteit van de opdracht binnen de beweegactiviteit;• meebeslissen over de inrichting van de beweegactiviteit;• aanpassen van de beweegactiviteit met betrekking tot ruimte, materiaal, regels en leerhulp.

Domein: samen bewegen

Kerdoel 39		
De leerling beweegt samen met anderen.		
Doelzin:		Het gaat hierbij om:
A	De leerling neemt verantwoordelijkheid voor het samen deelnemen aan beweegactiviteiten.	<ul style="list-style-type: none">• bijdragen aan een sociaal en fysiek veilige leeromgeving;• constructief bijdragen aan sociale interacties in een groep of team;• omgaan met mogelijkheden, gedrag, opvattingen en beleving van de ander;• afstemmen van het eigen handelen op de beweegcontext;• accepteren van regels en uitkomsten.
B	De leerling regelt beweegactiviteiten.	<ul style="list-style-type: none">• arrangeren van de beweegomgeving: op- en afbouwen, herstellen en aanpassen;• assisteren bij beweegactiviteiten: verzorgen, beveiligen en coachen;• afspreken van regels: uitleggen, controleren en afstemmen.

Domein: betrokken bewegen

Kerdoel 40		
De leerling geeft betekenis aan bewegen.		
Doelzin:		Het gaat hierbij om:
A	De leerling oriënteert zich op beweegcontexten.	<ul style="list-style-type: none">• herkennen van verschillende beweegactiviteiten;• verkennen van diverse beweegomgevingen en organisatievormen;• onderscheiden van verschillende doelgroepen aan beweegactiviteiten;• herkennen van verschillende motieven en doelen om deel te nemen aan bewegen en sporten;• verkennen van de relatie tussen bewegen en welbevinden.
B	De leerling onderzoekt welke vormen van bewegen passen bij eigen voorkeuren.	<ul style="list-style-type: none">• verwoorden welke ervaringen en welke beleving bewegen oproept;• vergelijken van eigen interesses, kwaliteiten en motieven met die van de anderen;• uitleggen hoe ervaringen worden beïnvloed door de beweegcontext;• reflecteren op de eigen ontwikkeling in het bewegen;• kiezen van beweegactiviteiten in verschillende contexten.

5.3 Kerndoelen voortgezet (speciaal) onderwijs bewegen en sport

Domein: leren bewegen

Kerdoel 43		
De leerling ontwikkelt zich in het bewegen.		
Doelzin:		Het gaat hierbij om:
A	De leerling neemt deel aan beweegactiviteiten in uiteenlopende beweegthema's.	<ul style="list-style-type: none"> • balanceren, bewegen op muziek, doelspelen, draaien, hardlopen, intensief bewegen, jongleren, klimmen, springen, stoeien en treffen, terugslagspelen, tikspelen, wegs spelen en mikken, zwaaien.
B	De leerling verbetert de beweegvaardigheid.	<ul style="list-style-type: none"> • aangaan van beweeguitdagingen; • zoeken naar oplossingen wanneer het bewegen niet regelmatig lukt; • controle houden wanneer het bewegen regelmatig lukt; • experimenteren met complexere beweegactiviteiten; • inzicht tonen in de bedoeling en uitvoering van beweegactiviteiten.
C	De leerling stemt beweegactiviteiten af op de eigen mogelijkheden.	<ul style="list-style-type: none"> • inschatten van de eigen mogelijkheden in relatie tot de complexiteit van de beweegactiviteit; • meebeslissen over de inrichting van de beweegactiviteit; • kiezen voor gepaste complexiteit van de opdracht binnen de beweegactiviteit; • aanpassen van de beweegactiviteit met betrekking tot ruimte, materiaal, regels en leerhulp.

Domein: samen bewegen

Kerdoel 44		
De leerling beweegt samen met anderen.		
Doelzin:		Het gaat hierbij om:
A	De leerling neemt verantwoordelijkheid voor het samen deelnemen aan beweegactiviteiten.	<ul style="list-style-type: none">• bijdragen aan een sociaal en fysiek veilige leeromgeving;• constructief bijdragen aan sociale interacties in een groep of team;• omgaan met mogelijkheden, gedrag, opvattingen en beleving van de ander;• afstemmen van het eigen handelen op de beweegcontext;• accepteren van regels en uitkomsten.
B	De leerling regelt beweegactiviteiten.	<ul style="list-style-type: none">• arrangeren van de beweegomgeving: op- en afbouwen, herstellen en aanpassen;• assisteren bij beweegactiviteiten: verzorgen, beveiligen en coachen;• afspreken van regels: uitleggen, controleren en afstemmen.

Domein: betrokken bewegen

Kerdoel 45		
De leerling geeft betekenis aan bewegen.		
Doelzin:		Het gaat hierbij om:
A	De leerling oriënteert zich op beweegcontexten.	<ul style="list-style-type: none">• herkennen van verschillende beweegactiviteiten;• verkennen van diverse beweegomgevingen en organisatievormen;• onderscheiden van verschillende doelgroepen aan beweegactiviteiten;• herkennen van verschillende motieven en doelen om deel te nemen aan bewegen en sporten;• verkennen van de relatie tussen bewegen en welbevinden.
B	De leerling onderzoekt welke vormen van bewegen passen bij eigen voorkeuren.	<ul style="list-style-type: none">• verwoorden welke ervaringen en welke beleving bewegen oproept;• vergelijken van eigen interesses, kwaliteiten en motieven met die van de anderen;• uitleggen hoe ervaringen worden beïnvloed door de beweegcontext;• reflecteren op de eigen ontwikkeling in het bewegen;• kiezen van beweegactiviteiten in verschillende contexten.

6. Begrippenlijst

Hieronder lees je de vakspecifieke begrippen en hun omschrijving. Deze omschrijvingen zijn bedoeld voor leraren om de bedoeling en inhoud van de kerndoelen te begrijpen.

Begrip	Omschrijving
Betekenis geven	De waarde inzien van bewegcontexten door die te herkennen, verkennen en te onderscheiden. Dit betekent voor bewegen en sport ook onderzoeken wat eigen voorkeuren zijn ten aanzien van bewegen en sport en wat de relatie is tussen bewegen en welbevinden. Het uiteindelijke doel is dat de leerling zich meer bewust is hoe die wil bewegen, nu en later.
Beweegactiviteit	Een activiteit waarin bewegen centraal staat.
Beweegcontext	Het geheel aan factoren waardoor beweegactiviteiten worden bepaald en betekenis krijgen: <ul style="list-style-type: none"> • Wat – welke beweegactiviteit staat centraal? • Waar – in welke omgeving wordt de activiteit gedaan? • Wie – met wie wordt de activiteit gedaan? • Waarom: <ul style="list-style-type: none"> - met welk doel is de beweegactiviteit opgezet? - met welke motief doen de deelnemers mee aan de beweegactiviteit? • Hoe – georganiseerd of ongeorganiseerd?
Beweeg- en sportcultuur	Uiteenlopende, diverse, pluriforme vormen van bewegen en sport in de samenleving. Sport speelt voor veel mensen een betekenisvolle rol in hun leven. We zien sport, dat op zichzelf ook een pluriform en veranderend begrip is, als onderdeel van de beweegcultuur in zijn geheel. Naast sport zijn er diverse andere vormen van bewegen, zoals wandelen, fietsen en buitenspelen.
Beweegidentiteit	Hoe een persoon zich definieert, zich presenteert en gezien wordt als beweger en sporter. Het samenspel van zich definiëren (wie ben ik?), zich presenteren (wat laat ik de wereld zien?) en gezien worden (hoe ziet de wereld mij?) is een dynamisch en doorlopend proces, waarin ervaren, reflecteren en kiezen een rol spelen. Beweegidentiteit is contextafhankelijk en veranderlijk en komt tot stand in interactie met anderen.
Beweegomgeving	De ruimte, materialen, opdrachten en regels die gezamenlijk bepalend zijn voor de complexiteit van een beweegactiviteit.
Beweegmotief	Onderliggende drijfveer om als beweger deel te nemen aan een beweegsituatie.

Begrip	Omschrijving
Beweegsituatie	Het geheel van de bewegomgeving en de interactie tussen bewegers onderling en andere betrokkenen bij het uitvoeren van een beweegactiviteit.
Beweegthema	Een cluster van beweegactiviteiten met een gelijksoortige beweeguitdaging. Een beweegthema heeft een herkenbare titel/verzamelnaam: balanceren, klimmen en doelspelen. Beweegthema's beschrijven de bandbreedte van het leergebied bewegen en sport.
Beweegthema balanceren	Handhaven van evenwicht en herstellen van evenwichtsverstoringen op een steunvlak. Hieronder valt ook het subthema 'glijden en rijden' met de betekenis: vaart maken op een rijmiddel/glijvlak om in balans vaart te houden.
Beweegthema bewegen op muziek	Het uitvoeren van bewegingspatronen op muziek, waarbij het tempo, ritme en de timing van bewegen passen bij de muziek.
Beweegthema doelspelen	Met een speelvoorwerp een tegenstander passeren om dichterbij het doel te komen, of in de positie komen een doel te raken terwijl de tegenspeler probeert het speelvoorwerp te onderscheppen en/of het doel te verdedigen. Ook wel: passeren en onderscheppen.
Beweegthema draaien	Het inzetten van rotatie om breedte- en/of lengteas en tijdig deze rotatie weer afremmen.
Beweegthema hardlopen	Lopen om zo snel mogelijk ergens te komen of in een bepaald tempo vol te kunnen houden.
Beweegthema intensief bewegen	Beweegactiviteiten waarbij de intensiteit van bewegen centraal staat en inspanning wordt ervaren.
Beweegthema jongleren	Wegspelen van een speelvoorwerp zodat dit gevangen kan worden of in beweging blijft. Hieronder vallen de subthema's werpen en vangen (bijvoorbeeld met een softbal overgooien), soleren (bijvoorbeeld trucjes doen met een basketbal), retourneren (bijvoorbeeld bij badminton een shuttle overspelen). Deze betekenis van jongleren is dus veel breder dan alleen het jongleren met balletjes als circusactiviteit.
Beweegthema klimmen	Het gebruiken van steun- en hangpunten om je te kunnen verplaatsten over klim- en klautervlakken.
Beweegthema springen	Afzetten om in de lucht te zweven, al dan niet met handenplaatsing op een steunvlak, met een gecontroleerde landing, al dan niet herhaald (gymnastisch springen). Afzetten om een zo groot mogelijke afstand of hoogte te overbruggen (atletisch springen).
Beweegthema stoeien en treffen	Stoeien: door duwen/trekken/kantelen/werpen een medespeler uit balans brengen, terwijl deze probeert de balansverstoringen te voorkomen.

Begrip	Omschrijving
	Treffen: elkaar willen raken met of zonder speelvoorwerp en tegelijkertijd het raken door de ander proberen te voorkomen.
Beweegthema terugslagspelen	Wegspelen van een speelvoorwerp binnen het speelveld, zodat de ander deze niet kan terugspelen. Ook wel genoemd: over en weer inplaatsen.
Beweegthema tikspelen	Iemand willen uittikken of afgooien met een speelvoorwerp, terwijl de ander dit probeert te voorkomen. Ook wel genoemd: inblijven en uitmaken. Hieronder vallen de subthema's tikspelen, afgooispelen en honkloopspelen.
Beweegthema wegspelelen en mikken	Wegspelen van een speelvoorwerp om dit zo ver weg mogelijk te krijgen of om dit in of tegen een mikdoel te krijgen. Wegspelen en mikken horen in deze ordening bij elkaar omdat de beweeguitdaging van beide thema's dicht bij elkaar ligt: zo ver mogelijk wegspelelen of gericht naar een mikdoel spelen.
Beweegthema zwaaien	Schommelend, hangend of steunend zwaaien aan of op een toestel.
Beweeguitdaging	Het overeenkomstige doel van verwante of vergelijkbare beweegactiviteiten binnen een beweegthema. Zo is de beweeguitdaging van het beweegthema 'jongleren': het wegspelelen van een speelvoorwerp zodat dit gevangen kan worden of in beweging blijft. Subthema's die hieronder vallen zijn: werpen en vangen (bijv. overgooien van een bal), soleren (bijv. dribbelen, stuiten, hooghouden), retourneren (bijv. overspelelen van een shuttle of een voetbal).
Beweegvaardigheid	De mate waarin een leerling in staat is een beweeguitdaging aan te gaan en op te lossen. In dit leerproces zijn verschillende leerfasen te onderscheiden. Daarin komen vooral houdingsaspecten naar voren zoals het aangaan van de beweeguitdaging, het zoeken naar oplossingen bij beginnend lukken, het controleren van de beweeguitvoering als het regelmatig lukt en het experimenteren met complexere beweegvormen.
Bewegen	Het oplossen van beweeguitdagingen in beweegactiviteiten. Dit vindt plaats vanuit een betrokkenheid van de leerling bij de wereld, oftewel het andere en de ander. Vanuit deze relationele benadering wordt bewegen als betekenisvol gedrag gezien.
Burgerschap	Het vermogen om democratisch en maatschappelijk te handelen en daarmee gezamenlijk de diverse samenleving vorm te geven.
Diversiteit	Verscheidenheid; onze maatschappij kenmerkt zich onder andere door het samenleven van mensen met verschillende achtergronden, oriëntaties en mogelijkheden.

Begrip	Omschrijving
Gezondheid	Het vermogen zich aan te passen en een eigen regie te voeren in het licht van de fysieke, emotionele en sociale uitdagingen van het leven.
Rijke bewegomgeving	Een inspirerende en diverse bewegomgeving die aansluit bij de ontwikkeling, mogelijkheden en achtergrond van de leerlingen en deze ook verbreedt en verdiept.
Welbevinden	De mate waarin iemand zich lichamelijk, geestelijk en sociaal goed voelt. Het gaat over lekker in je vel zitten, maar ook over lichamelijk gezond zijn, je tevreden voelen. Bewegen en sporten kunnen direct en indirect bijdragen aan het vergroten van het welbevinden.

Toelichtingsdocument

Definitieve conceptkerndoelen bewegen en sport

November 2025

een doordacht curriculum
dat doen we *samen*

Verantwoording

2025 SLO, Amersfoort

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Auteurs:

Corike van de Merwe en Jacob Nienhuis

Met dank aan:

Leden van het [kerndoelenteam bewegen en sport](#), bijgestaan door de [advieskring](#) en diverse experts.

Informatie

SLO

Postbus 502, 3800 AM Amersfoort

Telefoon (033) 4840 840

Internet: www.slo.nl

E-mail: info@slo.nl

AN 9.8055.122

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5
1.1 Opdracht aan SLO	6
1.2 Achtergrond actualisatie	7
1.2.1 Plaats van kerndoelen in het onderwijs	7
1.2.2 Twee sets kerndoelen	9
1.2.3 Speciaal onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs	9
1.2.4 Soorten kerndoelen	9
1.2.5 Onderdelen van het kerndoelenboekje	10
1.2.6 Ontwerpruimte	11
1.3 Aanpak van de actualisatie	12
1.3.1 Samenstelling van het kerndoelenteam	12
1.3.2 Advieskring	13
1.3.3 Wetenschappelijke inbreng	14
1.3.4 Monitorteam	18
1.3.5 Expertpoule	19
1.3.6 Leerlingbetrokkenheid	19
1.3.7 Fase van beproeven	21
1.4 Herziene versie 2025	24
1.4.1 Aanvullende opdracht	24
1.4.2 Algemene uitgangspunten voor clustering bewegen en sport	25
1.4.3 Overwegingen bij indeling clusters	25
1.4.4 Aanpassingen in formulering van de conceptkerndoelen	27
2. Inhoudelijke toelichting	30
2.1 Specifieke uitdagingen actualisatie kerndoelen bewegen en sport	30
2.1.1 Maatschappelijke uitdagingen	30
2.1.2 Curriculaire uitdagingen	31
2.2 Toelichting op de karakteristiek	32
2.2.1 Doeldomeinen	33
2.2.2 Samenhang binnen het leergebied	34
2.2.3 Samenhang met andere leergebieden	34
2.3 Toelichting op het raamwerk	35
2.4 Toelichting op de definitieve conceptkerndoelen	36
2.4.1 Keuzes in inhoud en opbouw	37
2.4.2 Aanbod, beheersing en ervaring	41
2.4.3 Vakspecifiek verloop en besproken kwesties	42
2.4.4 Doorlopende leerlijn	42
2.4.5 Aandacht voor samenhang	43
2.5 Toelichting op leergebiedoverstijgende kwaliteitseisen	44
2.5.1 Verbindende vaardigheden	44
2.5.2 Diversiteit	45
2.5.3 Inclusiviteit	46
2.5.4 Taaldenkfuncties	47

2.5.5	Digitale geletterdheid	48
2.5.6	Loopbaanontwikkeling en -begeleiding	48
2.5.7	Moties Tweede Kamer, huidige kerndoelen en sectorwetten	49
3.	Slotopmerkingen en adviezen	51
3.1	Impuls voor het leergebied	51
3.2	Implementatie	52
	Referenties	55
	Bijlagen	60
	Bijlage 1. Samenstelling kerndoelenteam	60
	Bijlage 2. Samenstelling advieskring	61
	Bijlage 3. Geraadpleegde experts	62

1. Inleiding

Het ministerie van OCW gaf SLO in 2023 [de opdracht](#) om samen met het onderwijsveld de kerndoelen voor leergebieden mens en maatschappij, mens en natuur, moderne vreemde talen, kunst en cultuur en bewegen en sport te actualiseren. De conceptkerndoelen voor deze vijf leergebieden zijn in november 2024 conform werkopdracht opgeleverd aan het ministerie van OCW.

Deze conceptkerndoelen zijn daarna met het onderwijsveld beproefd en hebben geleid tot oplevering van de definitieve conceptkerndoelen voor de leergebieden mens en maatschappij, mens en natuur, moderne vreemde talen, kunst en cultuur en bewegen en sport in november 2025 aan het ministerie van OCW.

Voorafgaand hieraan zijn de leergebieden Nederlands, rekenen en wiskunde, burgerschap en digitale geletterdheid als eerste geactualiseerd. De definitieve conceptkerndoelen hiervoor zijn conform werkopdracht en de aanvullende opdracht in 2025 opgeleverd aan het ministerie van OCW.

In deze publicatie geven we toelichting op de definitieve conceptkerndoelen bewegen en sport.

Definitieve conceptkerndoelen, herziene versie 2025

Naar aanleiding van het hoofdlijnenakkoord (Kabinet Schoof) kreeg SLO in november 2024 een [aanvullende opdracht](#) van het ministerie van OCW om de kerndoelen (versie 2024) meer in samenhang te presenteren, met extra focus op lezen, schrijven en rekenen. De aanvullende opdracht van OCW is verwerkt in de definitieve conceptkerndoelen (versie 2025): het aantal kerndoelen is verminderd, en de gewenste concrete uitwerking is behouden.

Leeswijzer

Het toelichtingsdocument is in 2024 geschreven als een beschrijving van de ontwikkelperiode. In de versie van 2025 hebben we de toelichting op en verantwoording van de definitieve conceptkerndoelen toegevoegd, die bijgesteld zijn naar aanleiding van de fase van beproeven en de aanvullende opdracht.

De formele benaming van deze set kerndoelen luidt: 'definitieve conceptkerndoelen (versie 2025)'. Hoewel de kerndoelen zijn opgeleverd in de definitieve vorm, zijn deze nog niet formeel vastgesteld in wet- en regelgeving. Tot dat moment blijft de status 'concept'. Voor de leesbaarheid gebruiken we in deze publicatie de term 'kerndoelen'. De eerdere versies van conceptkerndoelen (versie 2024) noemen we 'initiële kerndoelen'.

Door de herziening van 2025 hebben de initiële kerndoelen van 2024 een andere nummering gekregen. In deze versie van het toelichtingsdocument gebruiken we de nieuwe nummering.

1.1 Opdracht aan SLO

Het ministerie van OCW heeft SLO in april 2022 de opdracht gegeven om samen met het onderwijsveld nieuwe kerndoelen te ontwikkelen voor de leergebieden Nederlands, rekenen en wiskunde, digitale geletterdheid en burgerschap voor po, onderbouw vo en (v)so. In juni 2023 volgde de opdracht om ook nieuwe kerndoelen te ontwikkelen voor de leergebieden mens en maatschappij, mens en natuur, moderne vreemde talen, kunst en cultuur en bewegen en sport voor po, onderbouw vo en (v)so.

Kerndoelen worden ontwikkeld op basis van [de werkopdracht](#) van het ministerie van OCW (Ministerie van OCW, 2022, 2023) met vastgestelde uitgangspunten, opbrengsten en kwaliteitscriteria. Doel is een curriculum op te leveren dat samenhangt qua inhoud, structuur en uitwerking. Kerndoelen moeten bijdragen aan een breed, inclusief en gevarieerd curriculum op scholen in het po, de onderbouw vo en in het (v)so.

De volgende uitgangspunten zijn in de werkopdracht (2023) geformuleerd:

- Het geheel aan kerndoelen voor het po en de onderbouw vo¹ bestaat per sector uit leergebieden met ieder een afzonderlijke set kerndoelen. Er wordt gewerkt vanuit eenzelfde definitie van het begrip 'kerndoel' voor het po en de onderbouw vo: een doelstelling die beschrijft waar leerlingen mee in aanraking moeten komen (aanbod), welke inspanningen er van hen worden verwacht met het oog op ervaringen en wat ze uiteindelijk moeten beheersen.
- De kerndoelen worden uitgewerkt in lijn met de rationale waarin de drie doeldomeinen kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming een plek hebben. De rationale geeft een kader voor en richting aan de ontwikkeling van de conceptkerndoelen. Hiermee draagt de rationale bij aan een breed, inclusief en gevarieerd curriculum in het po en de onderbouw vo.

¹ Inclusief het (voortgezet) speciaal onderwijs. Zie derde bullet.

- De kerndoelen worden gelijktijdig uitgewerkt voor het po en de onderbouw vo, om een doorlopende leerlijn tot stand te brengen. De kerndoelen gelden voor alle leerlingen, met uitzondering van zeer moeilijk lerende en (ernstig) meervoudig beperkte leerlingen. Indien mogelijk wordt afgestemd met de ontwikkeling van examenprogramma's, die voor een deel van de leergebieden min of meer gelijktijdig plaatsvindt.
- Er wordt gewerkt vanuit een gemeenschappelijke architectuur om te komen tot een consistente uitwerking van kerndoelen voor de verschillende leergebieden en sectoren. De architectuur heeft betrekking op de ordening en presentatie van inhouden in curricula.
- De kerndoelen worden bijgesteld op basis van in elk geval:
 - de vigerende kerndoelen po, vo en (v)so uit 2006;
 - de door ons ontwikkelde probleemanalyses (startnotities) van de diverse leergebieden;
 - voor zover bruikbaar de opbrengsten van curriculum.nu, rekening houdend met de aanbevelingen van de Wetenschappelijke Curriculumcommissie;
 - wetenschappelijke publicaties;
 - adviezen van de advieskring, monitoring, expertpoule en andere experts en de input van schoolteams in de fase van beproeven (zie 1.3.2).
- De kerndoelen doen recht aan de vrijheid van inrichting en de pedagogisch-didactische vrijheid van de school, conform artikel 23, lid 2, van de Grondwet.

1.2 Achtergrond actualisatie

1.2.1 Plaats van kerndoelen in het onderwijs

Kerndoelen gelden als de wettelijke opdracht voor elke school in het funderend onderwijs. De nieuwe kerndoelen zijn aan de hand van vooraf vastgestelde criteria ontwikkeld, zodat ze meer richtinggevend zijn voor curriculum- en onderwijsontwikkeling op school. Deze criteria zijn vastgelegd in de werkopdracht aan SLO.

Nieuwe kerndoelen moeten een brede basis omvatten van inhouden waar alle leerlingen recht op hebben. Daarnaast zijn kerndoelen opgebouwd volgens een vaste structuur en zo ontwikkeld dat scholen ruimte behouden voor een eigen schoolvisie en eigen keuzes voor accenten op basis van de leerlingenpopulatie of identiteit.

Huidige kerndoelen voldoen niet langer

De vigerende kerndoelen zijn sinds 2006 van kracht. Het was destijds een bewuste keuze om de kerndoelen zeer globaal te formuleren. Het gevolg is dat ze nauwelijks houvast bieden aan scholen en leraren.

Daarnaast zijn er onderwijskundige, vakspecifieke of maatschappelijke ontwikkelingen die vragen om een actualisatie van de kerndoelen. Burgerschap en digitale geletterdheid zijn voor het eerst als leergebieden uitgewerkt. Meer overkoepelend is de wens tot samenhang, terugdringen van overladenheid en het versterken van doorlopende leerlijnen.

Maatschappelijk is er veel aandacht voor de basisvaardigheden. Ingegeven door politieke urgentie is er daarom voor gekozen om de eerst de kerndoelen voor Nederlands en rekenen en wiskunde op te leveren en kort daarna digitale geletterdheid en burgerschap. Vervolgens zijn kerndoelen voor de leergebieden moderne vreemde talen, mens en maatschappij, mens en natuur, kunst en cultuur en bewegen en sport ontwikkeld.

Nieuwe generatie kerndoelen biedt meer houvast aan scholen en leraren

Kerndoelen moeten een duidelijke opdracht zijn voor iedere school. De nieuwe generatie kerndoelen is om die reden concreter geformuleerd. De kerndoelen beschrijven de inhouden van het onderwijs in termen van kennis, vaardigheden en houdingen. Hiermee wordt duidelijk wat verwacht wordt van het onderwijsaanbod van scholen, en wat iedere leerling in het po en in de onderbouw in het vo moet kennen, kunnen en hebben ervaren. De kerndoelen gelden ook voor alle leerlingen in het (v)so met het uitstroomprofiel vervolgonderwijs. De nieuwe set kerndoelen heeft twee belangrijke kenmerken:

1. Een ambitieus curriculum

Een ambitieus curriculum legt de basis voor rijk onderwijs voor alle leerlingen en draagt bij aan gelijke kansen voor leerlingen. Dat krijgt vorm door, naast aanbodsdoelen, ook beheersings- en ervaringsdoelen te formuleren en de doorlopende leerlijnen te verbeteren. De lat ligt hoog, zonder verschillen tussen leerlingen uit het oog te verliezen.

2. Een betekenisvol curriculum

Betekenisvol onderwijs betekent dat het onderwijs een brede opdracht heeft. De totale set kerndoelen weerspiegelt dat het aanbod gericht is op kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming. De nieuwe kerndoelen beschrijven kennis, vaardigheden en houdingen. Dit betreft kennis over jezelf, de ander en de wereld. Deze kennis is cruciaal voor het verwerven van vaardigheden. Kennis en vaardigheden zijn in de kerndoelen zoveel mogelijk in samenhang beschreven, zodat het onderwijs betekenisvol kan worden aangeboden aan leerlingen.

1.2.2 Twee sets kerndoelen

De kerndoelen zijn in opdracht van OCW per leergebied voor twee sectoren ontwikkeld: een brede set geldend voor het po (inclusief so) en een set voor de onderbouw vo (inclusief vso), met waar nodig een aanvulling of specificatie voor havo-vwo. In het v(s)o verschilt de duur van de onderbouw: voor vmbo gaat het om leerjaar 1 en 2, en bij havo en vwo om leerjaar 1 tot en met 3.

De kerndoelen maken concreet wat van scholen wordt verwacht, maar bieden ook ruimte aan scholen voor hogere ambities en eigen keuzes in het eigen onderwijsaanbod. Kerndoelen zijn gericht op een brede leerlingenpopulatie, moeten de brede vorming van leerlingen in het po, onderbouw vo, en (v)so stimuleren en dragen bij aan een drempelloze doorstroom tussen en binnen sectoren. Om die reden differentiëren kerndoelen niet naar niveaus en leerwegen, maar vormen de kaders voor verdere uitwerking in leerlijnen.

Doordat de kerndoelen concreter geformuleerd zijn, is de beschrijving van de wettelijke opdracht omvangrijker dan voor de kerndoelen uit 2006. Deze omvangrijkere beschrijving leidt echter niet per definitie tot een omvangrijker uitgevoerd curriculum. Door beter te omschrijven wat wordt verwacht, ontstaat een beter beeld van de totale onderwijsopdracht. Dat creëert ruimte voor eigen keuzes of verbindingen tussen leergebieden.

1.2.3 Speciaal onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs

Voor leerlingen die zeer moeilijk lerend zijn of een meervoudige beperking hebben, ontwikkelden we functionele kerndoelen. Functionele kerndoelen zijn gericht op de praktijk en op relevantie voor werk, dagbesteding en een passende plek in de maatschappij. Bij deze ontwikkeling vormden de kerndoelen po, vo en (v)so de basis. De functionele kerndoelen staan in een aparte publicatie, met een eigen toelichtingsdocument.

1.2.4 Soorten kerndoelen

De hele set kerndoelen geldt per sector als een opdracht aan de school. Zij expliciteren het 'wat' waar iedere leerling recht op heeft in het onderwijsaanbod. De kerndoelen beschrijven waar leerlingen mee in aanraking moeten komen, welke inspanning er van hen wordt verwacht met het oog op ervaringen, en wat ze uiteindelijk moeten beheersen. Hierbij onderscheiden we verschillende soorten doelen: aanbodsdoelen (gericht op de school), beheersings- en ervaringsdoelen (gericht op de leerling) en hybride doelen (combinatie van beheersings- en ervaringsdoelen).

Aanbodsdoelen beschrijven waar een school in haar onderwijsaanbod voor heeft te zorgen. Daarom begint ieder aanbodsdoel met 'De school (...)'.
Aanbodsdoelen richten zich op leergebiedspecifieke randvoorwaarden waar de school voor moet zorgdragen, zodat de totale set kerndoelen kan worden gerealiseerd. Beheersings- en ervaringsdoelen zijn gericht op de leerling.

Beheersingsdoelen beschrijven de kennis, vaardigheden en houdingen die leerlingen moeten bereiken in het po/so, en de onderbouw v(s)o

Ervaringsdoelen beschrijven welke inspanningen van leerlingen worden verwacht met het oog op ervaringen en/of expressieve reacties. Een ervaringsdoel biedt leerlingen iets of lokt iets bij hen uit wat hun horizon kan verbreden of hun kennis kan verdiepen, hen tot persoonlijke inzichten kan brengen en kan bijdragen aan hun waardenoriëntatie.

Ervarings- en beheersingsdoelen kunnen ook samen voorkomen in eenzelfde kerndoel. Dat heet een hybride kerndoel.

1.2.5 Onderdelen van het kerndoelenboekje

De publicatie van de kerndoelen bestaat uit vier onderdelen: een karakteristiek, een raamwerk (overzicht van de domeinen en kerndoelen), de twee sets kerndoelen en een begrippenlijst.

De **karakteristiek** beschrijft wat het leergebied kenmerkt, wat de positie van het leergebied is in het po/so en de onderbouw v(s)o en hoe het leergebied samenhangt met andere leergebieden en de bovenbouw vo.

De karakteristiek bestaat uit drie paragrafen:

- *Kenmerken van het leergebied*
Deze paragraaf bevat de kern van het leergebied en beschrijft hoe het leergebied bijdraagt aan de realisatie van de drie doeldomeinen van het onderwijs: kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming.
- *Samenhang binnen het leergebied*
Deze paragraaf maakt de verticale en horizontale samenhang binnen het leergebied expliciet. Hierbij gaat het om de opbouw van het leergebied van het po/so naar de onderbouw v(s)o en een beschrijving van samenhangende leerinhouden binnen het leergebied.
- *Samenhang met andere leergebieden*
Deze paragraaf maakt duidelijk hoe het leergebied zich inhoudelijk verhoudt tot andere leergebieden.

Het **raamwerk** is een indeling van de inhouden (kennis, vaardigheden en houdingen) van het leergebied in domeinen voor het po/so en de onderbouw v(s)o. Doel van het raamwerk is om de kerndoelen te structureren en om consistentie in die structuur te realiseren. Hierbij gaat het om de consistentie binnen het leergebied zelf, tussen het po/so en de onderbouw v(s)o, tussen verwante leergebieden en de doorlopende leerlijn naar de bovenbouw. Het raamwerk bestaat uit twee samenhangende sets kerndoelen: één voor het po/so en één voor de onderbouw v(s)o. Verschillen in het raamwerk per sector zijn mogelijk als daar inhoudelijke redenen voor zijn die voortkomen uit verschillen

tussen de sectoren. Het raamwerk is terug te zien als ordening in het overzicht van de kerndoelen.

De **kerndoelen** bestaan uit ²:

- **Kernzin:** de kernzin is een globale verwoording van de inhoud uit het kerndoel, maar is zelf geen aanbods-, beheersings- of ervaringsdoel. De kernzin is overkoepelend voor de doelzinnen die onder de kernzin zijn opgenomen. De kernzin is zo bondig en kernachtig mogelijk geformuleerd.
- **Doelzin:** de doelzin met een bijbehorende uitwerking 'het gaat hierbij om' beschrijft de inhoudelijke invulling van het kerndoel. Het aantal doelzinnen onder een kernzin is maximaal vier.

Een **doelzin** maakt duidelijk wat van de school of leerling wordt verwacht aan aanbod, kennis, vaardigheden en/of houdingen. De doelzin is altijd geformuleerd in ABC-vorm: audience (publiek: de *leerling* of de *school*), behaviour (gedrag, bijvoorbeeld *voert gesprekken, schrijft*), en content (leerinhoud, bijvoorbeeld *taalvariatie, bronnen*).

- De **uitwerking** is een puntsgewijze uitwerking van de onderdelen B en C uit de doelzin. De uitwerking wordt ingeleid met 'Het gaat hierbij om'.

Het geheel van kernzin, doelzin en uitwerking vormt het wettelijk kerndoel.

- Per kerndoel zijn **illustraties** ('te denken valt aan ...') ontwikkeld die inkleuring geven aan de betekenis en mogelijke uitwerking van de doelzin. Ze zijn geen onderdeel van het wettelijke kerndoel³.

In de **begrippenlijst** staan omschrijvingen van de gehanteerde begrippen in de karakteristiek en de sets kerndoelen.

1.2.6 Ontwerpruimte

Beide sets kerndoelen zijn ontwikkeld voor 70% van de onderwijstijd van de betreffende sector. Hiermee wordt op landelijk niveau de kern vastgesteld in wet- en regelgeving en blijft er binnen het onderwijs ruimte om daarnaast zelf extra onderwijstijd toe te kennen aan bepaalde inhouden c.q. accenten te

² Deze beschrijving is aangepast n.a.v. de aanvullende opdracht van OCW – november 2025.

³ De illustraties zijn van waarde geweest voor de fase van beproeven, en worden nu verder inhoudelijk uitgewerkt in leerlijnen. Om deze reden zijn de illustraties 'te denken valt aan' niet langer opgenomen in de formele publicatie. Ze zijn te raadplegen via actualisatiekerndoelen.nl/aan-de-slag.

leggen op basis van onder andere populatie, onderwijsbehoeften, denominatie of profiel van scholen.

De 70% ontwerpruimte is verdeeld over de verschillende leergebieden, zodat de relatieve ruimte die het kerndoelenteam kon vullen vooraf bekend was, om overladenheid tegen te gaan. Voor het leergebied bewegen en sport is er voor het po/so en vo/v(s)o een ontwerpruimte van respectievelijk 8% en 9%. Op basis van de initiële werkopdracht (2022, 2023) hebben we een vertaling van deze onderwijsruimte gemaakt naar het aantal kerndoelen dat ontwikkeld kon worden. Dit aantal moet beschouwd worden als een richtlijn met een zekere bandbreedte. De aanvullende opdracht van het ministerie van OCW (november 2024) heeft geleid tot een aanpassing van deze richtlijn: de set kerndoelen bewegen en sport is op basis van de domeinen binnen het leergebied uitgekomen op drie kerndoelen, met daarin zeven doelzinnen. Hiermee is het aantal kerndoelen beperkt, terwijl de inhoudelijke breedte en de gewenste concretisering behouden zijn gebleven. Met deze sets kerndoelen wordt voldaan aan de gestelde kaders wat betreft de ontwerpruimte.

1.3 Aanpak van de actualisatie

Deze paragraaf gaat in op hoe we de actualisatie hebben uitgevoerd en hoe daarin kwaliteitszorg is geïntegreerd. Deze aanpak is gebaseerd op de werkopdracht en omvat twee fases: een ontwikkelfase en een fase van beproeven. In de ontwikkelfase zijn de initiële kerndoelen opgesteld door een kerndoelenteam. Dat werd bijgestaan door een externe advieskring en intern door een monitorteam en een expertpoule. Daarnaast zijn ook leerlingen betrokken. In de fase van beproeven hebben we de voorstellen voorgelegd aan scholen en leraren, waarna we ze verder aangescherpt hebben tot de definitieve conceptkerndoelen die zijn opgeleverd in november 2025.

In deze paragraaf lichten we de ontwikkelfase en de fase van beproeven toe. De inhoudelijke toelichting en verantwoording van gemaakte keuzes ten aanzien van de karakteristiek, het raamwerk en de initiële kerndoelen, beschrijven we in hoofdstuk 2.

1.3.1 Samenstelling van het kerndoelenteam

Voor elk leergebied is een apart kerndoelenteam ingericht dat bestond uit leraren, vakexperts po en vo en curriculumexperts. Ieder team werd procesmatig aangestuurd door een procesregisseur. Bij de inrichting van de teams is omwille van de werkbaarheid gekozen voor een compacte samenstelling. De leden van het team vertegenwoordigen het brede perspectief van het leergebied (meerdere sectoren, professionele achtergronden en perspectieven). De werving en de selectie van leden is een transparant proces geweest en is publiek opengesteld. We hebben dit laten uitvoeren door een gespecialiseerd bureau. In het hele proces zijn de vakverenigingen betrokken.

Het kerndoelenteam bestond uit:

- Vier leraren po/(v)so en vier leraren onderbouw vo. Zij zijn essentiële leden van het kerndoelenteam, omdat ze dagelijks werken met leerlingen in het funderend onderwijs.
- Vier vakexperts, die betrokken zijn vanwege hun aantoonbare expertise op het gebied van de inhoud van de kerndoelen en (praktijkgericht) onderzoek.
- Twee curriculumexperts, die curriculaire en vakinhoudelijke expertise inbrengen. Zij zijn verantwoordelijk voor het schrijven en de uiteindelijke kwaliteit van de kerndoelen.

Bij de samenstelling hebben we rekening gehouden met een evenwichtige verdeling van het aantal leraren (vanuit het po en de onderbouw vo) en vakexperts. In bijlage 1 staan de namen van de teamleden.

1.3.2 Advieskring

Het team is tijdens het ontwikkelen van de kerndoelen bijgestaan door een advieskring. In de advieskring zaten experts en vertegenwoordigers van organisaties en instellingen, die sterke raakvlakken hebben met het leergebied en veelal een achterban representeren: vakverenigingen, lerarenopleidingen po en vo, vervolgopleidingen en voor het leergebied relevante maatschappelijke organisaties (zie bijlage 2). Het uitgangspunt is dat de bestaande infrastructuur aan netwerken is ingezet ten behoeve van de actualisatie. De leden van de advieskring zijn gedurende het ontwikkeltraject op vastgestelde momenten en op basis van adviesvragen uit het kerndoelenteam gevraagd om te reageren op de kerndoelen.

De advieskring had in het ontwikkeltraject drie functies:

- expertise inbrengen die de specifieke (tussen)producten verbeteren en passen binnen de kaders van de werkopdracht van het ministerie van OCW aan SLO;
- opstellen van adviezen aan de hand van adviesvragen van het kerndoelenteam;
- raadplegen van de eigen achterban en het verwerken van deze input in het advies.

De leden van de advieskring kwamen na het raadplegen van hun achterban samen om de opgehaalde feedback en de eigen bevindingen te bespreken. Daarna bepaalden ze gezamenlijk welke adviezen en feedback ze het team wilden meegeven om de kwaliteit en de bruikbaarheid van de opbrengsten te versterken en beschreven ze hun conclusies in een adviesrapport.

De advieskring bewegen en sport heeft zowel op hoofdlijnen als op detailniveau adviezen uitgebracht. De volgende thema's zijn in de advieskring besproken:

- de samenhang binnen het leergebied: zowel de samenhang tussen de doelen en domeinen als de opbouw van po naar onderbouw vo;
- de samenhang met de leergebieden burgerschap en mens en natuur;
- leren bewegen als kern van het leergebied: het beter leren deelnemen aan beweegactiviteiten vormt het uitgangspunt;
- consequent zijn in gehanteerde begrippen zoals beweegsituatie, beweegactiviteit en beweegcontext;
- het kennisaspect van het leergebied opnemen in de doelen;
- de herkenbaarheid, onderscheidenheid en haalbaarheid van de doelen;
- de illustraties ('te denken valt aan'): voorbeelden tijdloos maken en hier een spreiding van beweegthema's in aanbrengeen.

Elk adviesrapport bij de verschillende tussenproducten is door de advieskring aan het kerndoelenteam toegelicht tijdens een uitwisselingsbijeenkomst. Het team en de advieskring spraken met elkaar over de gegeven adviezen: het kerndoelenteam kon verhelderingsvragen stellen of met de advieskring in discussie gaan over de voorgestelde richting. In elk tussenproduct heeft het kerndoelenteam aan de advieskring toegelicht wat er met de adviezen van de advieskring was gedaan en hoe hun inbreng was verwerkt.

De advieskring heeft met zijn feedback en input een cruciale rol gespeeld in het ontwikkelproces. De visie vanuit de onderwijspraktijk en de wetenschap hielp om de conceptproducten van het kerndoelenteam te plaatsen in een breder perspectief, gericht op de beoogde bedoeling en bruikbaarheid van de producten. De expertise die de advieskring (en daarmee ook zijn achterban) inbracht, was essentieel voor de actualisering van de kerndoelen. Het kerndoelenteam heeft de adviezen en gesprekken met de advieskring als zeer waardevol ervaren. In hoofdstuk 2 lees je hoe deze adviezen zijn gebruikt.

Tot slot is de advieskring – na de fase van beproeven – geïnformeerd over oplevering van de definitieve conceptkerndoelen (versie 2025). Er is toelichting gegeven op de opgehaalde feedback en de manier waarop dit is verwerkt in de kerndoelen. Hierbij zijn de belangrijkste aanpassingen benoemd. De advieskring is daarmee geïnformeerd en bevraagd op de kwaliteit en inhoud van de kerndoelen.

1.3.3 Wetenschappelijke inbreng

De inbreng van vakexperts, wetenschappers en andere deskundigen in het ontwikkelproces is essentieel. Om die reden zijn vakexperts en wetenschappers expliciet betrokken bij de actualisatie van het curriculum. Daarnaast hebben de kerndoelenteams externe experts geraadpleegd op specifieke aspecten van de inhoud van het leergebied.

Het kerndoelenteam bewegen en sport heeft op verschillende manieren experts ingezet. Er zijn gesprekken geweest met experts tijdens de ontwikkeldagen (fysiek en via online) en tijdens het werken aan de tussenproducten. De inbreng van de experts werd besproken met het hele kerndoelenteam en geplaatst binnen de adviezen van de advieskring, de feedback vanuit SLO en de inzichten van de ontwikkelaars. Ook deze gesprekken waren van grote waarde. Tussenproducten werden aangescherpt en de gesprekken hielpen bij het maken van keuzes, het zien van hiaten en het toetsen van volledigheid en haalbaarheid.

Thema's die met vakexperts besproken zijn, zijn bijvoorbeeld:

- dynamische schooldag: over het stimuleren van leerlingen om te bewegen, de grotere thema's gezondheid en welbevinden en het schoolplein als belangrijke beweegcontext;
- bewegen en sport en burgerschap: over de verbinding tussen beide leergebieden, op maatschappelijk, school- en lesniveau;
- welbevinden en rijke beweegomgeving op school: over het maatschappelijk belang om bewegen te stimuleren en hoe dit vertaald kan worden in een kerndoel.

In bijlage 3 staat een overzicht van de geraadpleegde experts. In hoofdstuk 2 lees je hoe de adviezen gebruikt zijn.

Er is gebruikgemaakt van wetenschappelijke en vakspecifieke bronnen.

In de aanloop naar en bij de start van het ontwikkeltraject vormde een aantal bronnen het uitgangspunt voor de actualisatie:

- de opbrengsten van het ontwikkeltraject Curriculum.nu (Curriculum.nu, 2019). Destijds zijn deze opbrengsten met enthousiasme ontvangen in het werkveld. De visie, grote opdrachten en bouwstenen, zoals geformuleerd bij Curriculum.nu, vormden daarom een belangrijke pijler voor de start van de actualisatie;
- de huidige karakteristieken en kerndoelen voor het po (Rijksoverheid, 2010) en de onderbouw van het vo (Rijksoverheid, 2012);
- de Startnotitie kerndoelen bewegen en sport (Nienhuis et al., 2023). Deze startnotitie geeft inzicht in relevante en actuele ontwikkelingen voor het leergebied en benoemt de belangrijkste curriculaire uitdagingen. De startnotitie benut opbrengsten en adviezen van het ontwikkelteam bewegen en sport in het kader van Curriculum.nu en inzichten uit eerdere trendanalyses van SLO (Brouwer et al., 2015; Folmer et al., 2017; Kastelein et al., 2021);

Daarnaast heeft het team zich georiënteerd op buitenlandse curricula op het gebied van bewegen en sport. De vakexperts in het team hebben de curricula bekeken van Australië (ACARA, 2015), Canada (Alberta Learning, 2000), Engeland (Department for Education, 2013a; Department for Education, 2013b), Noorwegen (Utdannings-direktoratet, 2020), Verenigde Staten (SHAPE America, 2024), Vlaanderen (Onderwijsdoelen, z.d.) en Zweden (Skolverket, 2024). De curricula zijn vergeleken op de gebruikte domeinen en subdomeinen en op grotere thema's als gezondheid.

Ook heeft het team gebruik gemaakt van twee vakdidactische bronnen die veel worden gebruikt in de onderwijspraktijk:

- Brouwer, B., Houthoff, D., Massink, M., Mooij, C., Van Mossel, G., Swinkels, E. & Zonnenberg, A. (2012). *Basisdocument Bewegingsonderwijs voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs*. Jan Luiting Fonds.
- Mooij, C., Van Berkel, M., Consten, A., Danes, H., Geleijnse, J., Van der Graft, M., Hazelebach, C., Koekoek, J., Van der Gref, M., Pieters, L., Danes, H. & Tjalsma, W. (2011). *Basisdocument Bewegingsonderwijs voor het Basisonderwijs* (6e herziene druk). Jan Luiting Fonds.

Naast bovenstaande bronnen heeft het team per kerndoel een aantal andere bronnen gebruikt. Deze lijst is niet uitputtend:

- Conceptkerndoel 38/43A: het boek *Spelinzicht: een speler-en spelgecentreerde didactiek van spelsporten* (Weeldenburg, 2015) en het boek *Athletic skills model. Voor een optimale talentontwikkeling* (Wormhoudt et al., 2013).
- Conceptkerndoel 38/43B: twee artikelen over motorisch leren (Beek, 2011a; Beek, 2011b); het boek *Dynamics of skill acquisition: A constraints-led approach* (Davids et al., 2008), het hoofdstuk *Self-determination theory* uit het boek *Theories of social psychology* (Deci & Ryan, 2012) en het artikel *Constraints on the development of coordination* (Newell, 1986).
- Conceptkerndoel 38/43C: het artikel *Zelfregulatie in het bewegingsonderwijs* (Duivenvoorden, Van der Kamp & Van Hilvoorde, 2021), het artikel *Self-regulated learning strategies during self-controlled practice in physical education* (Duivenvoorden et al., 2021), het artikel *Sport education, tactical games, and cooperative learning: theoretical and pedagogical considerations* (Dyson et al., 2004), het boek *Complete guide to sport education* (Siendentop et al., 2019) en het artikel *Becoming a self-regulated learner: an overview* (Zimmerman, 2002).
- Conceptkerndoel 39/44A: het boek *Ik in de wij – Groepsdynamisch werken in het onderwijs* (Dokman et al., 2018), het proefschrift *Exploring task-related student peer interacties in physical education* (Koekoek, 2020) en het artikel *Personal and social development in physical education and sports: a review study* (Opstoel et al., 2020).

- Conceptkerndoel 39/44B: het boek *Samen bewegen regelen in het basisonderwijs* (Hazelebach et al., 2023), het boek *Instructional models in physical education* (Metzler, 2017), het boek *Teaching physical education* (Mosston & Ashworth, 2008), het artikel *Physical education teachers' perceptions and operationalisations of personal goals in primary education* (Opstoel et al., 2022) en wederom het boek *Complete guide to sport education* (Siedentop et al., 2019).
- Conceptkerndoel 40/45A: het artikel *Teaching personal and social responsibility and transfer of learning: opportunities and challenges for teachers and coaches* (Gordon & Doyle, 2015) en wederom de review *Personal and social development in physical education and sports: a review study* (Opstoel et al., 2020).
- Conceptkerndoel 40/45B: het boek *Wat beweegt ons* (Gordijn et al., 1975), het boek *Wat onze identiteit niet is* (Heinich, 2019), het hoofdstuk *Perspectives on physical literacy in continental Europe* uit het boek *Physical literacy across the world* (Koekoek et al., 2019), de publicatie *Beweegidentiteit (BI): verkenning voor de actualisatie van de kerndoelen en examenprogramma's voor het leergebied Bewegen & Sport* (Nienhuis, 2022), het artikel *Beweegidentiteit, wat kun je ermee?* (Nienhuis, 2023), de whitepaper *Physical literacy; bouwstenen voor een leven lang bewegen van jong tot oud* (Steenbergen et al., 2018), het boek *Filosofie van de bewegingswetenschappen* (Tamboer, 1989), het boek *Actuele grondslagen van het bewegingsonderwijs* (Vermeer, 2020) en het artikel *The concept of physical literacy* (Whitehead, 2001).

Adviezen en rapporten van de Wetenschappelijke Curriculumcommissie⁴ zijn benut bij het komen tot nieuwe kerndoelen. Deze onafhankelijke commissie adviseerde de bewindspersoon over de vernieuwing van het landelijke curriculum en over de manier waarop deze vernieuwing vorm moet krijgen. Ook adviseert de commissie over een periodiek systeem voor curriculumbijstelling. In de aanloop van het ontwikkelwerk voor de nieuwe kerndoelen publiceerde de commissie twee relevante adviezen voor de kerndoelenteams: het advies 'Kaders voor de toekomst' (Ağırdağ et al., 2020) en het advies 'Doel en ruimte' (Ağırdağ et al., 2021a). Daarnaast heeft de commissie 'Kaders voor kansen' (Ağırdağ et al., 2021b) opgeleverd – een reflectie op het beoordelingskader kansengelijkheid Taal en Rekenen dat is opgesteld door SLO – en de verdiepende studie 'Samenhang in het curriculum' (Ağırdağ et al., 2021c).

Tot slot hebben leden van het kerndoelenteam presentaties en workshops verzorgd op verschillende conferenties en netwerkdagen, waar vakexperts, leraren, opleiders en leermiddelontwikkelaars aanwezig waren. Zo kon het kerndoelenteam de eerste reacties op de tussenproducten vanuit wetenschap,

⁴ Zie [Instellingsbesluit](#) voor de opdracht van de Wetenschappelijke Curriculumcommissie.

beleid en onderwijs peilen. Ook deze input is meegenomen en meegewogen in de verdere ontwikkeling van de karakteristiek en de definitieve conceptkerndoelen.

1.3.4 Monitorteam

Een belangrijk instrument van interne kwaliteitszorg is monitoring. Tussenproducten zijn meermaals door onze analisten gemonitord op basis van de leerplankundige uitgangspunten en kwaliteitscriteria uit de werkopdracht. Het gaat hierbij om consistentie in de formulering van karakteristiek en kerndoelen en om de horizontale en verticale samenhang binnen en tussen vak- en leergebieden. De bevindingen uit de interne monitoring zijn benut om gedurende het proces bij te sturen op aspecten uit de werkopdracht.

Vanuit monitoring is bij het ontwikkelen van de producten voor het leergebied bewegen en sport feedback gegeven op de conceptkarakteristiek, het conceptraamwerk en de conceptkerndoelen. Per product benoemen we de belangrijkste adviezen. In hoofdstuk 2 wordt duidelijk hoe het team deze adviezen heeft benut.

Feedback op de conceptkarakteristiek:

- Begin in de eerste alinea van de conceptkarakteristiek met de kern van het leergebied in plaats van een legitimatie (waarom bewegen zo van belang is) van het leergebied.
- De drie doeldomeinen kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming komen helder naar voren. Daarbij werd opgemerkt dat kwalificatie in dit leergebied gaat over het realiseren van je potentieel en niet zozeer over wat je nodig hebt in je vervolgopleiding of werk.
- In de karakteristiek staan mooie en wenselijke formuleringen over diversiteit en het omgaan met verschillen. Bijvoorbeeld: "Leerlingen hebben uiteenlopende achtergronden en mogelijkheden op het gebied van bewegen en sport. Dit vraagt om onderwijs waarin ze succesvol en binnen hun eigen mogelijkheid deelnemen aan bewegen."

Feedback op het conceptraamwerk:

- Het raamwerk voor het po en de onderbouw vo is volledig identiek. Dit roept de vraag op wat het inhoudelijke verschil is tussen de ervaringen van leerlingen in het po en vo en of hier een opbouw in zit. Dit vraagt om een toelichting waarom hiervoor is gekozen.

Feedback op de conceptkerndoelen:

- In de conceptkerndoelen wordt rekening gehouden met de diversiteit van leerlingen. Dit is duidelijk zichtbaar in conceptkerndoel 38C/43C, waar in

de doelzin de eigen mogelijkheden van leerlingen wordt benoemd. In de uitwerking van conceptkerndoel 39/44A is dit ook zichtbaar in het 'omgaan met uiteenlopende mogelijkheden, gedrag, opvattingen en beleving van de ander'.

- Net als bij het concepttraamwerk kwam ook voor de conceptkerndoelen het advies om toe te lichten waarom er in het wettelijk vastgestelde kader, dus in de doelzinnen en uitwerkingen, geen verschillen zijn tussen het po en de onderbouw vo.
- Het gebruik van bepaalde handelingswerkwoorden. Bij conceptkerndoel 40/45B is uiteindelijk gekozen voor 'onderzoeken' als overkoepelend handelingswerkwoord en voor de handelingswerkwoorden 'verwoorden', 'vergelijken', 'uitleggen', 'reflecteren' en 'kiezen' in de uitwerking.

1.3.5 Expertpoule

We hebben een expertpoule van onze curriculumexperts ingezet om de uitwerking te ondersteunen van inhoudelijke, leergebiedoverstijgende uitgangspunten en kwaliteitseisen die in de werkopdracht beschreven zijn: ontwerpruimte, doeldomeinen, kansengelijkheid, diversiteit, geletterdheid, gecijferdheid, LOB, burgerschap en digitale geletterdheid.

De expertpoule heeft twee functies:

- Monitorfunctie: de expertpoule werkt samen met het monitorteam bij het uitvoeren van inhoudelijke analyses en bekijkt of deze leergebiedoverstijgende aspecten goed gewaarborgd zijn in de (tussen)producten.
- Adviesfunctie: de expertpoule is beschikbaar om de teams bij te staan met advies of om actief te helpen bij het opnemen van leergebiedoverstijgende aspecten.

De expertpoule gaf tijdens het ontwikkelproces aan dat de (tussenproducten van de) conceptkerndoelen al veel van de leergebiedoverstijgende aspecten bevatten. Op het punt van loopbaanoriëntatie en begeleiding (LOB) werden suggesties gegeven voor verdere explicitering.

De klankbordgroep 'specifieke onderwijsbehoeften' benadrukte al vroeg in de ontwikkelfase dat de conceptkarakteristiek en de conceptkerndoelen veel inclusieve formuleringen bevatten. De klankbordgroep gaf bij verschillende conceptformuleringen suggesties voor verdere verbetering, die door het kerndoelenteam zo veel mogelijk zijn verwerkt.

1.3.6 Leerlingbetrokkenheid

Om de stem van de leerling een goede plaats te geven bij de ontwikkeling van kerndoelen, zijn leerlingen van scholen voor primair en voortgezet onderwijs geraadpleegd via leerlingenpanels. In deze leerlingenpanels konden leerlingen

hun ideeën en ervaringen over de relevantie van leerinhouden bespreken. In de voorbereiding en uitvoering is samengewerkt met LAKS. Daarnaast hebben de leraren uit de teams hun eigen leerlingen bevraagd.

Leerlingen gaven in deze gesprekken aan dat ze gym/lichamelijke opvoeding leuk te vinden (meer dan 95%). Het overgrote merendeel van de leerlingen ervaren dus plezier tijdens de lessen. In de uitleg waarom ze gym/lichamelijke opvoeding leuk vinden, worden een aantal punten vaak genoemd:

- Leerlingen vinden het leuk om veel verschillende activiteiten te doen en hier beter in te worden. Dit verwoordden ze bijvoorbeeld als: "We doen veel verschillende dingen" en "Je leert nieuwe sporten". Dit sluit aan bij conceptkerndoelen 38/43A en 38/43B.
- Leerlingen noemen ook vaak het samen bewegen, bijvoorbeeld "Omdat het leuk is om met vriendinnen te gymmen" en "Het is leuk om met leeftijdsgenoten te sporten". In deze antwoorden wordt het belang van samen bewegen zichtbaar.

Bij de vraag over wat leerlingen belangrijk vinden om te leren bij gym/lichamelijke opvoeding, worden de volgende antwoorden het meest gegeven:

- dat je veel verschillende soorten van bewegen en sporten leert. Dit antwoord past bij conceptkerndoel 38/43A;
- hoe je kan samenwerken en rekening kan houden met elkaar. Dit antwoord past bij conceptkerndoel 39/44A;
- hoe je omgaat met winnen en verliezen. Dit antwoord past bij conceptkerndoel 39/44A;
- hoe je elkaar kunt helpen tijdens een beweegactiviteit. Dit antwoord past bij conceptkerndoel 39/44B;
- dat je ontdekt welke sport je leuk vindt/goed bij je past. Dit antwoord past bij conceptkerndoel 40/45B.

Opvallend is dat hier, net als bij de vorige vraag, de breedte van het leren bewegen en het samen bewegen zo sterk naar voren komen. En dat betekenis geven aan bewegen, een nieuw genoemd aspect van het leergebied, zo vaak wordt gekozen. Leerlingen geven aan zij 'plezier in bewegen' missen bij de antwoorden. Het team ziet plezier meer als gevolg van het binnen de eigen mogelijkheden kunnen deelnemen en het beleven van succeservaringen.

Als het gaat over de verschillen tussen de gymlessen in het po en de lessen lichamelijke opvoeding in het vo, is er één antwoord dat eruit springt:

- Leerlingen geven aan meer zelf te doen. Leerlingen ervaren dus meer zelfstandigheid. In de conceptkerndoelen is dit zichtbaar in de illustraties

(‘Te denken valt aan’). Een voorbeeld hiervan is conceptkerndoel 39/44A waar voor het po staat: ‘Wanneer een conflict ontstaat, komen leerlingen er samen uit, met eventueel hulp van de leerkracht’, en voor de onderbouw vo: ‘Wanneer een conflict ontstaat, komen leerlingen er samen uit door hoor en wederhoor toe te passen en begrip te hebben voor elkaars mening’.

De input van de leerlingen is meegenomen in het ontwikkelproces – zoals verder te lezen valt in hoofdstuk 2.

1.3.7 Fase van beproeven

In de werkopdracht is vastgelegd dat de conceptkerndoelen die in november 2024 zijn opgeleverd worden beproefd in de onderwijspraktijk. SLO heeft hiervoor de fase van beproeven ingericht. Deze fase is uitgevoerd in 2025.

Het primaire doel van de fase van beproeven was het toetsen van de (verwachte) bruikbaarheid van de initiële kerndoelen voor scholen en leraren. Daarnaast was het van belang om zicht te krijgen op de waardering voor de inhouden, de verwachte impact en de behoeften van scholen bij de implementatie. In deze paragraaf beschrijven we kort de fase van beproeven.

Bijeenkomsten en praktijkopdrachten voor scholen

Om zo veel mogelijk scholen en leraren in het hele land te bereiken is gekozen voor het organiseren van zes regionale bijeenkomsten, waaraan 62 scholen en 67 (bovenschoolse) (vak)leraren en leraren deelnamen. De werving voor de regiobijeenkomsten was gericht op verschillende vertegenwoordigers van scholen: voor groepsleerkrachten, vakspecialisten, vakleerkrachten en schoolleiders voor schoolbeleid. Scholen konden op basis daarvan zelf bepalen wie zij afvaardigden.

Op de regiobijeenkomsten kregen de scholen een programma aangeboden dat enerzijds gericht was op het informeren over de nieuwe kerndoelen en anderzijds in het teken stond van het ophalen van feedback. De bijeenkomsten waren opgebouwd volgens de drieslag *verkennen*, *verdiepen* en *waarderen*.

1. In het onderdeel *verkennen* speelden de deelnemers een zogenoemd ‘kerndoelenkaartspel’ waarbij ze in gesprek gingen over de vraag of ze de inhouden van de nieuwe kerndoelen al in hun huidige lespraktijk terugzagen, of ze het belang van nieuwe inhouden onderschreven en welke uitdagingen ze zagen bij het vormgeven van hun schoolcurriculum met deze kerndoelen.
2. Het onderdeel *verdiepen* was gericht op het doordenken van de betekenis van de nieuwe kerndoelen voor de dagelijkse onderwijspraktijk. De belangrijkste punten uit de nieuwe kerndoelen en de overeenkomsten en verschillen met de kerndoelen uit 2006 werden

aan de deelnemers gepresenteerd. Aan de hand van door het kerndoelenteam ontwikkeld voorbeeldmateriaal kregen de deelnemers een nader beeld van de bedoelingen van de nieuwe kerndoelen.

3. Tijdens het onderdeel *waarderen* konden de deelnemers hun eerste reactie geven door een online vragenlijst in te vullen.

De deelnemers aan de regiobijeenkomsten kregen vervolgens de praktijkopdracht om deze zelfde drieslag ook met collega's op hun eigen school te doorlopen. Daartoe kregen ze een kerndoelenkaartspel mee en een link naar een online vragenlijst die na afloop van de teambijeenkomst moest worden ingevuld. Op deze manier is zowel tijdens de regiobijeenkomst feedback opgehaald, en vond een tweede meting plaats bij de scholenteams.

Bevindingen fase van beproeven

De belangrijkste conclusie uit fase van beproeven is dat een ruime meerderheid van de respondenten uit po en onderbouw vo positief was over de initiële kerndoelen. Hieronder staat de belangrijkste feedback.

Onduidelijkheid en aansluiting bij huidige praktijk:

- Conceptkerndoelen 40/45A en 40/45B worden het meest onduidelijk gevonden of worden niet begrepen.
- Over het algemeen zijn de conceptkerndoelen duidelijk geformuleerd.
- Conceptkerndoelen 40/45A en 40/45B sluiten het minst aan bij het huidige onderwijs. Conceptkerndoelen 38/43A en 38/43B sluiten het meest aan.

Bedoeling actualisatie en nieuwe elementen:

- Een grote meerderheid is het (zeer) eens met de stelling 'Ik begrijp de bedoeling van de actualisatie van het leergebied'.
- De bedoeling van de nieuwe elementen (conceptkerndoelen 38/43C, 40/45A en 40/45B) wordt over het algemeen begrepen. Conceptkerndoelen 6 en 7 roepen de meeste vragen op.

Verwachte bruikbaarheid en inspanning:

- Leraren en schoolteams uit het po ervaren meer houvast dan uit het voorgezet onderwijs.
- Bij de schoolleiders ervaren de schoolleiders uit het vo juist meer houvast.
- Ontwikkeltijd, het uitwerken van plannen en lessen, is het meest nodig. Voor leraren en schoolteams uit het po zijn andere veel gegeven antwoorden: inspiratie voor lessen/lesvoorbeelden, budget, tijd om collega's mee te nemen in dit proces en tijd voor de leerlingen om aan deze doelen te werken. Leraren en schoolteams uit het vo scoorden hoog

op: uitwisseling/afstemming/afspraken met collega's, tijd om collega's mee te nemen in dit proces, budget en inspiratie voor lessen/lesvoorbeelden.

- Binnen het po wordt weinig of een gemiddelde inspanning verwacht om het onderwijs aan te passen aan de conceptkerndoelen, binnen vo wordt meer inspanning verwacht.
- De conceptkerndoelen worden als een concretere opdracht aan de scholen gezien.
- De conceptkerndoelen worden over het algemeen als ambitieus gezien.
- De conceptkerndoelen scoren hoog op het bieden van ruimte voor het respecteren van verschillen tussen leerlingen en de balans tussen deze ruimte en het ambitieniveau.
- De respondenten geven aan dat hun leerlingen naar deze conceptkerndoelen kunnen toewerken. Sommige respondenten geven aan dat ze de conceptkerndoelen minder haalbaar vinden. Dan gaat het over de verschillen tussen leerlingen en/of doelgroepen en de context van de school. Een deel van de schoolleiders geeft aan dat zij de doelen haalbaar vinden, door het inzetten van een vakleerkracht.

Kansen en uitdagingen:

- Kansen worden gezien als het gaat over: de nieuwe inhoud, verdieping/verbreding/verrijking van het aanbod, het leergebied steviger positioneren, de houvast en duidelijkheid, het kunnen evalueren van het huidige aanbod en het vertalen van doelen naar een vakwerkplan.
- Uitdagingen die worden gezien: het beweegthema bewegen in en op het water, de conceptkerndoelen 40/45A en 40/45B, middelen en vertaling van de doelen naar de onderwijspraktijk.

Verwerken feedback

Op basis van de feedback uit de fase van beproeven is een analyseproces gestart waarbij aan de hand van een wegingskader alle opgehaalde feedback zorgvuldig gestructureerd is. Op basis van de uitkomsten van deze analyse is de inhoud van de initiële kerndoelen, waar nodig en gewenst, aangepast of verhelderd. De afwegingen en beoogde aanpassingen zijn gedeeld en besproken met het kerndoelenteam en met de advieskring. Dit alles heeft geresulteerd in de definitieve conceptkerndoelen bewegen en sport (versie 2025).

In paragraaf 2.4.1 gaan we per doelzin en uitwerking uitgebreider in op de feedback uit de fase van beproeven en wat daarmee is gedaan.

Kerndoelenteam en advieskring

In het najaar van 2025 vond een laatste sessie plaats met de oud-leden van het kerndoelenteam en de advieskring, waarin hun expertise werd geraadpleegd over de aanpassingen die zijn gedaan op basis van de feedback van scholen en

de aanwijzingen van OCW. Tijdens deze bijeenkomsten gaven ze suggesties voor de formulering, de plek en het wel of niet opnemen van het beweegthema fitness en de uitwerking 'het verkennen van de relatie tussen bewegen, fitheid en welbevinden'. Ze vinden het jammer dat het beweegthema in en op het water uiteindelijk niet is opgenomen. Ook kwam er feedback op de plek van de toevoeging 'fysiek' in de uitwerking 'het bijdragen aan een sociaal en fysiek veilige omgeving'. Ten slotte gaven ze feedback op een aantal aangepaste formuleringen in doelzinnen en uitwerkingen. Daarnaast is de samenhang met Nederlands, rekenen wiskunde en digitale geletterdheid besproken.

Nadere afstemming met andere leergebieden

Tijdens de ontwikkelfase is meerdere malen overlegd met de kerndoelenteams en curriculumexperts van de verschillende leergebieden. De kerndoelenteams bekeken elkaars tussenproducten en bespraken onder andere de raamwerken, ordeningen, uitdagingen en dilemma's. Daarnaast keken ze naar logische samenhangen tussen de leergebieden en hoe die een plek kunnen krijgen in de kerndoelen, de karakteristieken en de toelichtingen.

In de fase van beproeven vond deze afstemming opnieuw plaats. Deze afstemmingen leidden tot aanpassing in de formulering van het onderdeel samenhang in de karakteristiek en aanscherpingen in de doelformuleringen. Daarnaast zijn de begrippen in de begrippenlijst over de leergebieden heen afgestemd, zodat de begrippen consistent en bruikbaar zijn bij verschillende leergebieden.

1.4 Herziene versie 2025

1.4.1 Aanvullende opdracht

Op 16 oktober 2024 debatteerde de Vaste Kamercommissie Onderwijs over het curriculum. Het Regeerakkoord (kabinet-Schoof) speelde een belangrijke rol in dit debat. Hierin staat dat de curriculumherziening door moet gaan, maar dat het aantal kerndoelen fors moet verminderen. Ondanks vele vragen en reacties vanuit het veld hield het Kabinet vast aan het besluit om concrete invulling te geven aan het hoofdlijnenakkoord. Op 26 november 2024 werd [een motie](#) ingediend, die met een meerderheid is aangenomen. De aanvullende opdracht van OCW is verwerkt in de definitieve conceptkerndoelen, versie 2025: we hebben een extra stap gezet om de kerndoelen meer in samenhang te presenteren, waarbij er een goede focus ligt op het versterken van lezen, schrijven en rekenen. Het aantal kerndoelen is verminderd, en de gewenste concrete uitwerking is behouden. In deze paragraaf lichten we de wijzigingen toe.

Een nieuwe formulering van kerndoelen

In de initiële kerndoelen (versie 2024) zijn de leergebieden onderverdeeld in domeinen met bijbehorende kerndoelen. De kerndoelen zijn concreter geformuleerd dan voorheen, wat heeft geleid tot een toename in aantal. In de aanvullende opdracht is gesteld dat het aantal kerndoelen moet verminderen. Daarom hebben we de initiële kerndoelen binnen een leergebied geclusterd. Elk cluster heeft een overkoepelende kernzin gekregen met daaronder één tot maximaal vier initiële kerndoelen als uitwerking. Dit geheel wordt wettelijk verankerd, zodat de gewenste concrete formulering van de kerndoelen (zie paragraaf 1.2.1 en 1.2.2) blijft bestaan.

Bij het formuleren en herordenen van de kerndoelen keken we ook naar het bevorderen van samenhang en het voorkomen van redundantie, om de overladenheid binnen het beoogde curriculum terug te dringen.

1.4.2 Algemene uitgangspunten voor clustering bewegen en sport

De conceptkerndoelen bewegen en sport zijn conform de aanvullende opdracht van OCW geclusterd tot een kleiner aantal doelen. Het doel van het clusteren van de kerndoelen was enerzijds een duidelijker focus te laten zien op lezen, schrijven en rekenen, en anderzijds behoud van de door het onderwijsveld gewenste concrete formulering van de doelzinnen en de uitwerkingen. Om die reden zijn de sets kerndoelen teruggebracht tot drie kerndoelen voor po/so en drie kerndoelen voor de onderbouw v(s)o.

Bij het clusteren zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- De clustering is gebaseerd op thematische en inhoudelijke samenhang van de initiële kerndoelen.
- De clusters zijn samengesteld met de initiële kerndoelen uit hetzelfde domein, zodat de domeinindeling - zoals ontwikkeld bij de conceptkerndoelen - gehandhaafd blijft.
- De clustering is afgestemd met de conceptexamenprogramma's lichamelijke opvoeding en bewegen, sport en maatschappij, zodat de afgestemde doorlopende leerlijn gehandhaafd en zichtbaar blijft.
- De clustering is afgestemd met andere leergebieden voor consistentie en samenhang. Dit draagt bij aan een eenduidige terminologie binnen het curriculum.
- Waar nodig is rekening gehouden met eerder gegeven feedback vanuit de advieskring en de onderwijspraktijk om draagvlak te waarborgen.

1.4.3 Overwegingen bij indeling clusters

In deze paragraaf hebben we korte toelichtingen opgenomen bij de indeling in de clusters. In hoofdstuk 2 onderbouwen we de inhoudelijke toelichtingen op de kerndoelen, maar om de opbouw en de nummering van de kerndoelen te begrijpen, lichten we eerst de clusters van kerndoelen toe.

Domein: leren bewegen

Kerdoel 38/43

De leerling ontwikkelt zich in het bewegen.

In kerndoel 38/43 zijn de initiële kerndoelen gericht op het leren bewegen, het verbeteren van de beweegvaardigheid en het passend maken van de beweegactiviteit geclusterd (38/43A, 38/43B en 38/43C; initieel kerndoel 1, 2 en 3). In de kernzin is gekozen voor het handelingswerkwoord ontwikkelen, omdat het hier gaat over leerlingen die zich op school verder ontwikkelen in het bewegen. Dit doen zij door deel te nemen aan een breed aanbod van beweegthema's. In deze beweegthema's gaan zij een bepaalde uitdaging aan en doorlopen zij verschillende leerfasen. Om leerlingen eigenaarschap te geven van het eigen leerproces, leren zij hoe zij beweegactiviteiten kunnen aanpassen aan hun eigen mogelijkheden.

Domein: samen bewegen

Kerdoel 39/44

De leerling beweegt samen met anderen.

In kerndoel 39/44 zijn de initiële kerndoelen geclusterd die gaan over het bewegen met anderen en het regelen van bewegen (39/44A en 39/44B; initieel kerndoel 4 en 5). De formulering 'beweegt samen met anderen' is gekozen omdat beide doelzinnen zich richten op de gezamenlijkheid in het bewegen. De eerste doelzin en uitwerking gaan over de houding van leerlingen ten aanzien van anderen in het bewegen. In de tweede doelzin en uitwerking draait het om vaardigheden rondom het gezamenlijk regelen van beweegactiviteiten.

Domein: betrokken bewegen

Kerdoel 40/45

De leerling geeft betekenis aan bewegen.

In kerndoel 40/45 is de clustering zichtbaar van de initiële kerndoelen het oriënteren op beweeg- en sportculturen (40/45A; initieel kerndoel 6), uiteindelijk geformuleerd als 'het oriënteren op beweegcontexten' en het ontwikkelen van een beweegidentiteit (40/45B; initieel kerndoel 7). In de kernzin is gekozen voor de formulering 'betekenis geven aan'. Dit dekt de lading van het oriënteren en het onderzoeken. Met 'bewegen' worden de beweeghandelingen van een leerling bedoeld, in verschillende contexten en in relatie tot de beweeghandelingen van de ander.

1.4.4 Aanpassingen in formulering van de conceptkerndoelen

Tijdens het uitvoeren van de aanvullende opdracht zijn ook kleine wijzigingen aangebracht in de formulering van de doelzinnen en/of uitwerkingen van de initiële kerndoelen (versie 2024). Deze wijzigingen lichten we hieronder toe.

[38/43A] Deelnemen aan bewegen

In de uitwerking van dit kerndoel is het beweegthema 'bewegen in en op het water' geschrapt. Reden van het kerndoelenteam om dit beweegthema op te nemen is dat Nederland een waterrijk land is en het voor leerlingen dus een belangrijke beweegcontext is om zich op te oriënteren. De term 'bewegen in en op het water' geeft scholen de ruimte om hier zelf invulling aan te geven, bijvoorbeeld zwemmen, kanoën, roeien, suppen, surfen of zeilen. Uit de fase van beproeven kwam de feedback dat veel scholen hun twijfels hebben over de haalbaarheid in het kader van tijd, budget, zwemgelegenheid en veiligheidseisen. Daarnaast betekent het opnemen van dit beweegthema in het wettelijk kader dat scholen hier planmatig en doelgericht aan moeten werken. Het is een optionele activiteit waarbij deelname aan een eenmalige workshop of wateractiviteit voldoet. Het lijkt, voor nu, nog niet haalbaar om dit beweegthema structureel aan bod te laten komen in het onderwijsaanbod en daarom is dit beweegthema uit de uitwerking gehaald.

De formulering van het beweegthema 'fitness' is aangepast naar 'intensief bewegen'. De term fitness riep het idee op dat dit beweegthema invulling krijgt zoals de sport fitness, terwijl dit niet de bedoeling is. Onder het beweegthema intensief bewegen vallen zeer uiteenlopende vormen van bewegen en activiteiten, waarbij de focus ligt op de intensiteit van bewegen. Leerlingen doen ervaring op met uiteenlopende beweegactiviteiten waarbij de intensiteit varieert en inspanning wordt ervaren. Door deze ervaringen zijn ze beter in staat na te denken over de volgende vragen: welke vormen van bewegen passen bij een actieve manier van leven? Welke vormen van bewegen zijn intensief en inspannend? Welke vormen van bewegen zijn ontspannend? Hoe reageert mijn lichaam hierop? Wat ervaar ik als ik vermoeid ben? In de uitwerking van dit beweegthema voor po en onderbouw vo is het van belang te zoeken naar activiteiten die aansluiten bij de belevingswereld van de leerlingen. Dit beweegthema is uitdrukkelijk niet bedoeld om een beweegprogramma aan te bieden om de fitheid van leerlingen te verbeteren. Dat doel valt buiten het bereik van het leergebied bewegen en sport.

[38/43B] Verbeteren beweegvaardigheid

Uit de fase van beproeven bleek dat het onduidelijk was wat de woorden 'stabiel' en 'stabielier' betekenden in de uitwerking van de verschillende leerfasen. Deze formuleringen zijn vervangen door de formulering 'regelmatig lukken', passend bij de terminologie die in dit cyclische leerproces wordt gebruikt in termen van lukken en mislukken.

[39/44A] Bewegen met anderen

In de doelzin is het woord 'bewegen' aangepast naar 'beweegactiviteiten', om de gehanteerde terminologie in de doelzinnen zo consistent mogelijk te maken. In de uitwerking is in de vierde bullet de formulering 'verschillende regels en uitvoeringswijzen' vervangen door 'beweegcontexten'. Het afstemmen van het eigen handelen op de beweegcontext, eerder onderdeel van kerndoel 40/45A, is opgenomen in dit kerndoel als onderdeel van het samen deelnemen aan beweegactiviteiten.

[40/45A] Oriënteren op beweegcontexten

De bedoeling van dit doel, het oriënteren op beweeg- en sportculturen, kwam niet goed tot uiting. Dit doel werd als te vaag en te onduidelijk beschouwd en de gebruikte taal en terminologie te ingewikkeld.

De doelzin bevatte de dubbelslag 'kennis van beweeg- en sportculturen' en 'het handelen hierop afstemmen'. Op het begrip 'beweeg- en sportculturen' waren uiteenlopende perspectieven. De doelzin is veranderd naar de 'enkele' zin 'de leerling oriënteert zich op beweegcontexten'.

In de uitwerking wordt het 'oriënteren op' nu verder uitgewerkt en wordt het begrip beweegcontext uitgewerkt: welke beweegactiviteit staat centraal, in welke omgeving en op welke wijze georganiseerd, met wie en met welk doel en motief. De bullet 'inzicht tonen in hoe bewegen kan bijdragen aan gezondheid en welbevinden' is aangepast naar 'verkennen van de relatie tussen bewegen en welbevinden'. De bullet 'spelen, bewegen en handelen op een manier die passend is bij de context' verwees naar het afstemmen van het handelen van leerlingen op de context. Deze inhoud is uit dit doel gehaald en is opgenomen in doel 39/44A Bewegen met anderen.

[40/45B] Beweegidentiteit ontwikkelen

In de doelzin en in de derde bullet van de uitwerking zijn de formuleringen 'vormen van bewegen' en 'context' aangepast naar 'beweegcontexten' en 'beweegcontext', om zo meer consistentie aan te brengen in de gebruikte terminologie in doel 39/44A en dit doel.

In de derde bullet van de uitwerkingen is het handelingswerkwoord 'beschrijven' vervangen door 'uitleggen'. Beschrijven wekte de suggestie dat deze ervaringen gedocumenteerd moesten worden, wat niet de bedoeling is.

De **begrippenlijst** is aangepast om de beschrijvingen beter af te stemmen op andere leergebieden en om begrippen nauwkeuriger te duiden in relatie tot de conceptind termen die gespecificeerd worden in de syllabi.

Het begrip 'fitness' is aangepast naar 'intensief bewegen', omdat het woord fitness vragen oproept en verkeerde verwachtingen scheidt ten aanzien van de invulling van dit beweegthema.

Naar aanleiding van afstemming met het leergebied kunst en cultuur, is het begrip 'betekenis geven' is aangepast naar 'betekenis geven aan bewegen' om zo duidelijk te maken wat dit betekenis geven betekent in de context van bewegen en sport. De toelichting is ook aangepast, om deze meer overeen te laten komen met de toelichting bij 'betekenis geven' bij kunst en cultuur.

Het begrip 'bewegen' is toegevoegd aan de begrippenlijst, in de omschrijving van dit begrip wordt expliciet de link gelegd met leren bewegen, samen bewegen en betrokken bewegen.

Tot slot is ook in de **Karakteristiek** een aantal aanpassingen gedaan. In de paragraaf 'Kenmerken van het leergebied bewegen en sport' is de beschrijving van de inhoud aangepast, zodat de gebruikte terminologie aansluit bij de gebruikte terminologie in de definitieve conceptkerndoelen. Ook zijn een aantal zinnen aangepast die de indruk wekten dat er aanbodsdoelen waren geformuleerd voor bewegen en sport. Deze zinnen zijn nu geformuleerd vanuit het perspectief van de leerlingen. In diezelfde paragraaf is een kleine toevoeging gedaan over de kennis die leerlingen nodig hebben voor het verbeteren van hun beweegvaardigheden.

Onder de kop 'Samenhang binnen het leergebied' zijn een paar kleine aanwijzingen gedaan in de alinea over de bovenbouw van het v(s)o. Het keuzevak heet nu voor alle sectoren bewegen, sport en maatschappij, vandaar de term keuzevak in plaats van keuzevakken. In het keuzevak ontwikkelen leerlingen zich naast het begeleiden, ook verder in het organiseren en ontwerpen van beweegactiviteiten.

Ten slotte is de paragraaf 'Samenhang tussen de leergebieden' aangepast. In deze paragraaf wordt nu, naast de samenhang met burgerschap en mens en natuur, ook de samenhang met de leergebieden Nederlands, rekenen en wiskunde en digitale geletterdheid beschreven. Deze laatste aanpassing is in overeenstemming met aanvullende werkopdracht.

2. Inhoudelijke toelichting

In dit hoofdstuk lichten we de inhoudelijke keuzes toe die ten grondslag liggen aan de kerndoelen. Eerst gaan we in op de specifieke uitdagingen voor het leergebied bewegen en sport. Vervolgens gaan we in op de karakteristiek, het raamwerk en de kerndoelen. Per onderdeel geven we een toelichting op de keuzes van het kerndoelenteam, de belangrijkste discussies daarbij en hoe er is omgegaan met feedback uit de ontwikkelfase en de fase van beproeven en welke bronnen daarbij betrokken zijn. In de toelichting betrekken we ook kwaliteitscriteria uit de werkopdracht van OCW.

2.1 Specifieke uitdagingen actualisatie kerndoelen bewegen en sport

De behoefte om de kerndoelen te actualiseren komt voort uit verschillende maatschappelijke en curriculaire ontwikkelingen. Deze zijn uitgebreid beschreven in de Startnotitie kerndoelen bewegen en sport (Nienhuis et al., 2023), die als uitgangspunt voor het actualisatieproces is genomen.

2.1.1 Maatschappelijke uitdagingen

De belangrijkste maatschappelijke ontwikkelingen, die van invloed zijn op het curriculum van bewegen en sport, zijn:

- **Diversiteit en kansen(on)gelijkheid:** bij bewegen en sport zijn er grote verschillen in de beginsituatie van leerlingen. Het gaat hierbij om verschillen in beweegvaardigheid, identiteit, gedrag en mogelijkheden in de thuissituatie om deel te nemen aan bewegen en sport. Het omgaan met deze verschillen is al langer een belangrijk aspect binnen dit leergebied, maar door de toenemende diversiteit en kansenongelijkheid wordt die opdracht uitdagender.
- **Beweegarmoede als algemene trend in de samenleving:** het beweeggedrag van kinderen en jongeren is flink veranderd. Het gaat hierbij om een afname in de hoeveelheid en in de kwaliteit van bewegen en een toename in het sedentair gedrag. Hierin hebben technologische ontwikkelingen en digitale media ook een rol. Beweegarmoede is een maatschappelijk probleem en het is de vraag hoe het curriculum bewegen en sport kan bijdragen om het tij te keren.
- **De maatschappelijke waarde van bewegen en sport:** steeds meer partijen en organisaties onderkennen en benadrukken het belang van goed leren bewegen en sporten. Voor de actualisatie van de kerndoelen is het van belang om onderscheid te maken tussen enerzijds de maatschappelijke waarde die aan bewegen en sport wordt toegeschreven en de oproepen en

interventies voor meer en beter bewegen op school, en anderzijds de kernopdracht van het leergebied bewegen en sport.

- **Actuele beweegactiviteiten worden pluriformer:** de beweegcultuur laat een steeds gevarieerder beeld zien wat betreft activiteiten, tijdstip, plaats, accommodatie, omgeving en motieven. Die diversiteit aan beweegcontexten heeft invloed op het curriculum. De uitdaging is om een leeromgeving te creëren, waar verbinding is met beweegcontexten binnen en buiten de school, die een brede beweegontwikkeling stimuleert en waarin leerlingen worden gemotiveerd om deel te nemen aan beweegactiviteiten.

2.1.2 Curriculaire uitdagingen

Op basis van de maatschappelijke ontwikkelingen, zijn er de volgende curriculaire uitdagingen voor de actualisatie:

- **Focus door kerndoelen:** een van de uitdagingen is om te komen tot een set kerndoelen die richting geven en ruimte bieden. Enerzijds dus als een inspiratie en een houvast voor scholen voor de ontwikkeling van hun onderwijsprogramma. Anderzijds met genoeg ruimte voor scholen om een eigen invulling te geven, passend bij de doelgroep en de mogelijkheden.
- **Ruimte voor vernieuwing:** er ligt een uitdaging om vernieuwende thema's zoals die in het ontwikkeltraject Curriculum.nu naar voren zijn gekomen, opnieuw af te wegen en verder uit te werken. Het gaat bijvoorbeeld om betekenis geven aan bewegen, samen bewegen en beweegcontexten verbinden. In de vakwereld wordt al langere tijd veel waarde gehecht aan het sociale aspect van bewegen, maar tot nu toe is dat in de kerndoelen niet of slechts heel globaal uitgewerkt. Het is de uitdaging om in de te ontwikkelen doelen concreet te maken wat leerlingen moeten kunnen en kennen als het gaat om 'samen bewegen'. Daarnaast ligt er een uitdaging om een relatief nieuw thema, zoals de ontwikkeling van de beweegidentiteit van leerlingen, helder voor het voetlicht te brengen in de kerndoelen. Er is in de vakwereld brede steun om hier in het curriculum aandacht te schenken, maar de ideeën hierover zijn nog in ontwikkeling.
- **Toekomstbestendig perspectief op leren bewegen:** een andere uitdaging ligt in het komen tot een toekomstbestendig perspectief op leren bewegen. De beweeg- en sportcultuur verandert snel en is heel pluriform. Bovendien zijn er in de vakwereld uiteenlopende visies op leren bewegen. Het is de kunst om een beschrijvingskader voor de bandbreedte van beweegactiviteiten te vinden dat enerzijds houvast biedt bij het vormgeven van een onderwijsprogramma, en anderzijds niet op activiteitsniveau voorschrijft wat een school moet aanbieden. Verdere eisen aan het kader zijn dat het niet over vijf jaar weer achterhaald is en dat nieuwe vormen van bewegen kunnen worden gewogen naar relevantie voor een goede beweegontwikkeling.

- **Doorlopende leerlijn van po naar vo:** hieraan gekoppeld ligt een andere uitdaging: het komen tot een samenhangend curriculum voor het po en de onderbouw vo met een doorlopende leerlijn. Dat vraagt om een taal en een keuze voor inhouden die voor beide onderwijsfasen, zowel in het regulier als in het gespecialiseerd onderwijs, bruikbaar en relevant zijn. Waar dat zinvol is, kan er op inhouden gedifferentieerd worden voor het po/so en het v(s)o.
- **Alle leerlingen betekenisvol in beweging:** omgaan met diversiteit en het stimuleren van inclusie zijn perspectieven die al langer een rol spelen in het leergebied bewegen en sport. Toch ligt er ook op dit vlak een uitdaging om in het curriculum expliciet aandacht te geven aan deze thema's. De onderliggende vraag is: hoe komen we voor alle leerlingen tot betekenisvol onderwijs in bewegen en sport?
- **Bewegen in en om de school:** vanuit maatschappelijk perspectief wordt bewegen in het kader van een gezonde leefstijl en welbevinden steeds belangrijker. Dat brengt een opdracht met zich mee voor de school als geheel om een rol te hebben in het stimuleren van bewegen bij leerlingen. De uitdaging is hier om te komen tot een opdracht aan de school die handvatten biedt om beweegstimulering vorm te geven.
- **Alert op gerichte samenhang:** daarnaast is het een uitdaging om te verkennen bij welke thema's er samenhang is met andere leergebieden, bijvoorbeeld bij gezondheid en diversiteit.

2.2 Toelichting op de karakteristiek

Op advies van de advieskring start de karakteristiek met het vergezicht van het leergebied bewegen en sport: leerlingen perspectiefrijk, zelfstandig en verantwoord laten deelnemen aan beweegactiviteiten. Dit vergezicht heeft als doel dat leerlingen binnen het leergebied een goede basis leggen, zodat zij ook in toekomst blijven bewegen.

Daartoe ontwikkelen leerlingen vaardigheden, kennis en houdingen die in drie domeinen zijn onder te brengen: leren bewegen, samen bewegen en betrokken bewegen. Het eerste domein, leren bewegen, gaat over deelnemen aan een breed scala beweegactiviteiten, het beweegvaardig worden in die activiteiten en deze kunnen afstemmen op het eigen niveau. Het tweede domein, samen bewegen, gaat over het samen deelnemen aan beweegactiviteiten: zowel in het verantwoordelijkheid nemen voor het bewegen zelf, als ook het opdoen van ervaringen met het regelen van beweegactiviteiten. Het derde domein, betrokken bewegen, bevat inhouden die zich richten op het geven van betekenis aan het bewegen. Dit doen leerlingen door zich te oriënteren op beweegcontexten en door te onderzoeken welke vormen van bewegen bij hen passen.

In het kader van kansengelijkheid, wordt in de karakteristiek beschreven dat er een rol is voor de school om te zorgen voor een inclusief beweegklimaat, waarin alle leerlingen zich kunnen ontwikkelen op het gebied van bewegen en sport.

2.2.1 Doeldomeinen

Het funderend onderwijs beoogt een breed onderwijsaanbod voor alle leerlingen. Dat brede aanbod wordt onder andere geborgd door aandacht voor de drie doeldomeinen van onderwijs: kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming (Ağirdağ et al., 2020). In de karakteristiek is beschreven hoe het leergebied bewegen en sport in het po en de onderbouw vo bijdraagt aan die doeldomeinen, zoals beschreven in de rationale van het funderend onderwijs (Ministerie van OCW, 2022a). Belangrijk is om zich te realiseren dat kerndoelen vaak bijdragen aan meerdere doeldomeinen en dat de doeldomeinen ook niet helemaal te scheiden zijn. Dit geldt ook voor het leergebied bewegen en sport. Hierna de bijdrage van het leergebied aan de afzonderlijke doeldomeinen zo goed mogelijk afzonderlijk beschreven.

Ten aanzien van **socialisatie** stelt de rationale: "Het onderwijs heeft de opdracht om leerlingen bekend te maken en te verbinden met culturen, tradities en praktijken in de samenleving, waaronder democratische normen en waarden." Voor het leergebied bewegen en sport betekent dit dat leerlingen in het deelnemen aan beweegsituaties ervaring opdoen met bewegen met anderen en het samen regelen. Deze kennis en vaardigheden zijn van belang in het bewegen zelf, maar ook omdat leerlingen zich daardoor bewust worden van de normen en waarden die gelden rond bewegen en sporten, met als doel dat ze dit ook in andere beweegcontexten kunnen toepassen. Het leergebied draagt er ook aan bij dat leerlingen zich oriënteren op beweegcontexten, om hen bekend te maken met de beweeg- en sportcultuur in de samenleving.

Ten aanzien van **persoonsvorming** stelt de rationale: "Het onderwijs heeft de opdracht om leerlingen ervaringen te bieden die aanzetten tot nadenken over henzelf als persoon in de wereld." Voor het leergebied bewegen en sport betekent dit dat leerlingen ervaring opdoen met en kennis opdoen over beweegactiviteiten in verschillende beweegcontexten. Hoe leerlingen dit ervaren en beleven verschilt per leerling. Uiteindelijk gaat het erom dat leerlingen een bepaalde betrokkenheid ontwikkelen ten aanzien van bewegen en de beweegcultuur. Leerlingen worden zich bewust van wat bewegen voor hen betekent en hoe ze willen deelnemen aan bewegen en sport, nu en in de toekomst.

Ten aanzien van **kwalificatie** stelt de rationale: "Het onderwijs heeft de opdracht om leerlingen te onderwijzen in basiskennis en -vaardigheden waarmee alle leerlingen hun potentieel kunnen realiseren, en in wat leerlingen nodig hebben voor toekomstige studies en de uitoefening van toekomstige beroepen." Voor het leergebied bewegen en sport gaat het om de kennis en

vaardigheden waarmee alle leerlingen hun potentieel kunnen realiseren en kunnen deelnemen aan bewegen en sport in de samenleving. Kwalificatie krijgt vorm doordat leerlingen diverse vaardigheden opdoen door deel te nemen aan beweegactiviteiten in een breed scala aan beweegthema's, het verbeteren van hun beweegvaardigheid en door kennis op te doen over de bedoeling, regels en de uitdaging van een beweegactiviteit. Om leerlingen zelf eigenaar te maken van hun leerproces, doen zij ook vaardigheden en kennis op over het inschatten van hun eigen kunnen en op basis hiervan de activiteit kunnen aanpassen. Daarnaast doen leerlingen ook vaardigheden op in de omgang met de ander tijdens het bewegen en in het vervullen van bepaalde regeltaken. Deze vaardigheden helpen hen om, samen met anderen, deel te nemen aan bewegen en sport in de samenleving.

2.2.2 Samenhang binnen het leergebied

In de karakteristiek van het leergebied is zowel de horizontale als verticale samenhang beschreven. De horizontale samenhang gaat over hoe de verschillende onderdelen van het leergebied met elkaar verbonden zijn. Om alle leerlingen de mogelijkheid te bieden om binnen hun eigen mogelijkheden deel te nemen aan bewegen en succeservaringen te beleven, is het van belang dat de inhoud van de kerndoelen tijdens de lessen geïntegreerd aan bod komen. Hierbij kan het per les verschillen op welke doelen de focus ligt, in welke mate en combinatie met welke andere doelen. Leerlingen krijgen zo de kans om deel te nemen aan betekenisvolle onderwijsleersituaties.

De verticale samenhang gaat over de opbouw van het leergebied van het po naar de onderbouw vo en uiteindelijk naar de bovenbouw vo. In de karakteristiek wordt met name vanuit ontwikkelingspsychologisch perspectief beschreven welke verschillen er zijn tussen leerlingen uit het po, de onderbouw vo en de bovenbouw vo. Voor de ontwikkeling van kleuters tot en met de onderbouw van het vo zijn dezelfde inhoud van belang. De context waarin leerlingen zich de vaardigheden en kennis eigen maken verschilt wel. In de bovenbouw van het vo zijn een aantal nieuwe thema's te zien ten opzichte van de onderbouw, onder andere het begeleiden, organiseren en ontwerpen van beweegactiviteiten en kennis opdoen over de maatschappelijke waarde van bewegen en sport.

2.2.3 Samenhang met andere leergebieden

Het leergebied bewegen en sport staat niet op zichzelf. Vanuit het leergebied bewegen en sport is er samenhang met andere leergebieden.

Het leergebied bewegen en sport biedt een betekenisvolle context om kennis en vaardigheden uit het leergebied Nederlands toe te passen. In het bewegen samen met anderen speelt communicatie een rol, bijvoorbeeld om bij te dragen aan interacties in een team, afspraken met elkaar te maken en feedback aan

elkaar te geven. Leerlingen passen ook taalvaardigheden toe als zij ervaringen met elkaar bespreken of reflecteren op hun eigen ontwikkeling als beweger.

De toepassing van vaardigheden uit het leergebied rekenen en wiskunde is vooral zichtbaar in beweegactiviteiten die vallen onder de beweegthema's hardlopen, springen en wegspeken. Leerlingen schatten bijvoorbeeld in hoe lang zij over een duurloop gaan doen, meten de hoogte op bij hoogspringen en vergelijken bij balwerpen de geworpen afstanden met eerdere worpen of elkaar.

Het leergebied bewegen en sport hangt samen met het leergebied burgerschap. Het deelnemen aan beweegsituaties kan worden gezien als een oefenplaats voor de samenleving. Leerlingen leren omgaan met besluitvorming, inspraak en diversiteit.

De samenhang met digitale geletterdheid is zichtbaar in het gebruik van digitale technologie. Denk aan het monitoren en stimuleren van bewegen door het gebruik van een sporthorloge, of het reflecteren op bewegen aan de hand van digitale opnames.

Daarnaast is er samenhang met het leergebied mens en natuur in de relatie tussen bewegen en gezondheid. Bij mens en natuur doen leerlingen kennis op over deze relatie en bij bewegen en sport ervaren zij deze relatie. Bij gezondheid gaat het zowel om fysieke als mentale gezondheid.

2.3 Toelichting op het raamwerk

De bouwstenen die vanuit Curriculum.nu zijn ontwikkeld, zijn in de vakwereld omarmd als relevante en actuele thema's voor het leergebied. Het gaat om de bouwstenen Leren bewegen, Gezond bewegen, Bewegen betekenis geven, Samen bewegen, Bewegen regelen, Beweegcontexten verbinden. De KVLO, de landelijke vakvereniging, heeft in samenwerking met SLO een verkenning uitgevoerd rond de bouwstenen en besteedt regelmatig aandacht aan deze thema's in het LO Magazine. In onderzoeken van lectoraten en van het Mulier Instituut worden de bouwstenen als uitgangspunt genomen om het leergebied te beschrijven. Ook worden tijdens studiedagen voor leraren aspecten van de bouwstenen, zoals Bewegen betekenis geven, onder de aandacht gebracht. Op de achtergrond speelden de bouwstenen voortdurend een rol in het ontwikkelproces. Bij de totstandkoming van het raamwerk waren de bouwstenen vooral een inhoudelijke check of de breedte van het leergebied goed gestalte kreeg. Uiteindelijk heeft dit ertoe geleid dat de kern van het leergebied is vertaald in drie domeinen: leren bewegen, samen bewegen en betrokken bewegen.

Een belangrijk argument om voor deze indeling te kiezen is, mede naar aanleiding van gesprekken met de advieskring, dat we hiermee aansluiten bij

een bestaande indeling in het onderwijsveld: de vier sleutels (ontwikkellijnen) die worden beschreven in het *Basisdocument Bewegingsonderwijs voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs*. Dat zijn: bewegen verbeteren, bewegen regelen, gezond bewegen en bewegen beleven. De indeling van de domeinen in het raamwerk vertoont hiermee gelijkenis.

De uiteindelijke keuze voor de benaming en indeling van domeinen in het raamwerk is vooral ingegeven door de definitieve invulling van de kerndoelen.

Ook is er nog een ander perspectief dat bepalend is geweest voor de gekozen driedeling: de in de vakwereld veel gebruikte aanduiding voor het onderwijsleerproces 'lukt 't, loopt 't, leeft 't'. Deze drie perspectieven, die weliswaar vooral gericht zijn op het didactisch handelen, bieden relevante aanknopingspunten voor waar de leraar zich op richt, die aansluiten bij de inhoudelijke doelen in de drie domeinen.

2.4 Toelichting op de definitieve conceptkerndoelen

De kerndoelen beschrijven de inhoudelijke kern van het leergebied: die inhouden die het meest relevant zijn om landelijk vast te stellen voor alle scholen en leerlingen.

Het eerste kerndoel beschrijft wat bedoeld wordt met een brede beweegontwikkeling. Dit gaat over de beweegactiviteiten waaraan de leerlingen deelnemen. Het vormt de kern van het leergebied en is daarom als eerste kerndoel opgenomen. De inhoud van dit kerndoel, beweegactiviteiten in uiteenlopende beweegthema's, vormt altijd de basis van het onderwijs en de andere doelen worden pas betekenisvol als ze zich hiertoe verhouden.

Tegelijkertijd willen we dat de leerling zich in het deelnemen aan bewegen op verschillende vlakken ontwikkelt, oftewel meervoudig bekwaam wordt: verbeteren van de beweegvaardigheid, afstemmen van de beweegactiviteit op de eigen mogelijkheden, met elkaar omgaan en regelen van bewegen, en ten slotte oriënteren op wat er te doen is in de beweegcontexten en wie de leerling is en wil zijn als beweger.

In de vertaling naar de praktijk is de uitdaging om het onderwijs zo vorm te geven dat de leerling in de gelegenheid komt zich op al deze vlakken te ontwikkelen. Deze kerndoelen zijn voor de leerling allemaal van belang met het oog op een zelfstandige, verantwoorde en perspectiefrijke deelname aan de beweegcultuur.

2.4.1 Keuzes in inhoud en opbouw

Per kerndoel wordt aangegeven wat de essentie van het doel is.

Kerndoel 38/43A: Deelnemen aan bewegen

Dit kerndoel beschrijft wat een brede beweegontwikkeling van leerlingen inhoudt. In de doelzin is gekozen voor het handelingswerkwoord 'deelnemen aan', om het actieve karakter van het doel te benadrukken. Het gaat er bij dit kerndoel om dat leerlingen, door deel te nemen aan uiteenlopende beweegactiviteiten, een breed beweegrepertoire opbouwen. Een brede beweegbasis vergroot de mogelijkheden om zich te ontwikkelen op het vlak van bewegen en sport. Deelnemen aan beweegactiviteiten betekent dat leerlingen zich de basisprincipes van een activiteit eigen maken, zodanig dat een betekenisvolle deelname mogelijk is.

Het uitgaan van beweegthema's als beschrijvingskader is, zoals bij Curriculum.nu is geïntroduceerd, verder doordacht en ontwikkeld. Bij de totstandkoming van de uiteindelijke lijst met thema's hebben verschillende afwegingen een rol gespeeld: herkenbaarheid, abstractieniveau en samenhang. Zo is er in het kader van herkenbaarheid gekozen voor een andere titel voor eenzelfde thema: tikspelen in plaats van inblijven en uitmaken. Mede op basis van advies van de advieskring is er in het kader van interne samenhang en een doorlopende leerlijn voor gekozen om voor het po en de onderbouw vo dezelfde inhoud en terminologie te gebruiken. Dat is een nieuwe aanpak en brengt met zich mee dat bestaande kaders worden aangepast. Het streven van het team is om met deze beschrijving zowel voor het po als de onderbouw vo herkenbaar en relevant te zijn. De beweegthema's geven door het gekozen abstractieniveau houvast voor de vertaling naar onderwijsprogramma's.

De centrale gedachte achter de beweegthema's is dat elk thema een cluster activiteiten vertegenwoordigt met eenzelfde soort uitdaging (zie begrippenlijst). Het beweegthema jongleren heeft bijvoorbeeld als hoofduitdaging: het wegspeken van een speelvoorwerp zodat dit gevangen kan worden of in beweging blijft. Subthema's die hieronder vallen zijn: werpen en vangen (bijvoorbeeld het overgooien van een bal), soleren (bijvoorbeeld dribbelen, stuiten en hooghouden) en retourneren (bijvoorbeeld overspelen van een shuttle of een voetbal).

De beweegthema's vervangen de ordening in vijf activiteitengebieden (atletiek, bewegen op muziek, spel, turnen en zelfverdediging). Die ordening past niet meer goed bij de huidige beweeg- en sportcultuur, die pluriform is en voortdurend verandert. Er ontstaan veel nieuwe vormen van bewegen en sporten en ook veel variaties op bestaande sporten. De ordening op basis van beweegthema's sluit beter aan bij de grote verscheidenheid omdat het een fijnmaziger kader is, waarmee de volle breedte van de beweeg- en sportcultuur kan worden beschreven.

De beweegthema's zijn door het kerndoelenteam kritisch bekeken. Dit heeft ertoe geleid dat intensief bewegen als nieuw beweegthema is toegevoegd, om te zorgen dat er aandacht is voor beweegactiviteiten waarin de intensiteit varieert en leerlingen inspanning ervaren.

Kerndoel 38/43B: Verbeteren beweegvaardigheid

Dit kerndoel gaat over het verbeteren van de beweegvaardigheid tijdens deelname aan beweegactiviteiten. Dit is een cyclisch proces waarbij leerlingen zich altijd in een bepaalde leerfase bevinden: van mislukken naar beginnend lukken, van beginnend lukken naar controle houden en van onder controle kunnen houden naar experimenteren. Het kerndoelenteam vond het belangrijk om bewust aandacht te besteden aan het verbeteren van de beweegvaardigheid, omdat dit van essentieel belang is bij het beter leren deelnemen aan beweegactiviteiten.

Kerndoel 38/43C: Beweegactiviteit passend maken

Het doel van dit kerndoel is dat leerlingen in staat zijn om de beweegactiviteit te kunnen aanpassen aan de eigen mogelijkheden, binnen bepaalde grenzen zoals veiligheid en uitvoerbaarheid. Het kerndoelenteam vond het belangrijk dat leerlingen in staat zijn de beweegactiviteit passend te maken, omdat de leerling hierdoor medevormgever en in toenemende mate eigenaar van het eigen leerproces wordt. Dit eigenaarschap draagt bij aan het gevoel van autonomie, intrinsieke motivatie en het ontwikkelen van zelfregulerende vaardigheden. Leerlingen die in staat zijn om zelfstandig het bewegen te verbeteren, hebben een waardevolle sleutel in handen om ook op andere momenten buiten de leersituatie het bewegen te blijven verbeteren en op nieuwe manieren te beleven.

Kerndoel 39/44A: Bewegen met anderen

In dit kerndoel ligt de focus op wat leerlingen moeten doen om, rekening houdend met henzelf en de ander, de omgang met elkaar in het bewegen te verbeteren en daarmee ook het deelnemen aan bewegen zelf. Het is dus niet een leervoorwaardelijk doel of een algemene brede vaardigheid, maar een vakspecifiek doel dat relevant is voor de ontwikkeling van leerlingen als bewegers.

Kerndoel 39/44B: Bewegen regelen

Dit kerndoel biedt leerlingen de mogelijkheid om ervaringen op te doen met en in verschillende taken en rollen binnen beweegactiviteiten. Met het oog op zelfstandige deelname aan beweegactiviteiten is het van grote waarde om te leren hoe je beweegactiviteiten met elkaar regelt. Het regelen is uitgewerkt aan de hand van regelthema's. Binnen elk regelthema staat een bepaalde reguleringsuitdaging centraal en deze kan opgelost worden door verschillende regeltaken uit te voeren. Een leerling die de rol van scheidsrechter vervult heeft de regeltaak om de regels te controleren, wat valt onder het regelthema

afspraken. Net als kerndoel 39/44A richt dit kerndoel zich op de gezamenlijkheid in het bewegen. Op basis van gesprekken met de advieskring is er duidelijk onderscheid gemaakt tussen beide kerndoelen. In het bewegen met anderen gaat het om de houding ten aanzien van anderen in het bewegen zelf, in het regelen van bewegen draait het vooral om de vaardigheid en kennis rond het regelen van beweegactiviteiten.

Kerndoel 40/45A: Oriënteren op beweegcontexten

In de zoektocht van leerlingen naar hun verhouding tot bewegen, is het nodig dat leerlingen zich oriënteren op de pluriformiteit van beweegcontexten. Leerlingen doen vaardigheden en kennis op waarmee ze inzicht krijgen in verschillende contexten waarin beweegactiviteiten plaatsvinden. Dat draagt eraan bij dat leerlingen beter toegerust zijn om deel te nemen aan diverse vormen van bewegen en sport. Daarvoor is het nodig dat leerlingen herkennen wat de beweegactiviteit inhoudt, wie er meedoen, waar het plaatsvindt, met welk doel het gedaan wordt en op welke wijze het is georganiseerd.

Kerndoel 40/45B: Beweegidentiteit ontwikkelen

De achtergrond van dit doel is dat leerlingen opgroeien in een beweeg- en sportcultuur die verandert en heel pluriform is. Tegelijkertijd nodigt de wereld steeds minder uit om te bewegen. Het wordt steeds minder vanzelfsprekend om te gaan of blijven bewegen. Het wordt dus steeds belangrijker voor leerlingen om hun verhouding tot bewegen te onderzoeken en te bepalen wat bij hen past.

Het is belangrijk dat leerlingen nadenken over hoe zij zichzelf zien als beweger, maar ook over wat zij aan anderen laten zien en, omgekeerd, hoe anderen naar hen kijken als beweger en sporter. Deze verschillende perspectieven geven zicht op de eigen beweegidentiteit en hoe die zich ontwikkelt. Door bijvoorbeeld interesses te vergelijken wordt een laag van betekenis geven toegevoegd aan de ervaringen met en beleving van deelnemen aan beweegactiviteiten. Dit helpt leerlingen om te bepalen hoe zij willen deelnemen aan bewegen en sport, nu en in de toekomst.

In de ontwikkelfase was een achtste kerndoel aan de orde: een aanboddoel met als opdracht voor de school als geheel om leerlingen te stimuleren om te bewegen met het oog op hun welbevinden en gezondheid. In dit doel werd niet beschreven wat leerlingen moeten kennen en kunnen, maar dat leerlingen gestimuleerd moeten worden om te bewegen. Het kerndoelenteam zag het belang van dit doel, omdat het aansluit bij twee belangrijke en meer overstijgende thema's: bewegen in het kader van een gezonde en actieve leefstijl en bewegen in het kader van inclusiviteit en kansengelijkheid. Dit kerndoel is ook voorgelegd aan de advieskring en de klankbordgroep specifieke onderwijsbehoeften, en is meegenomen in de feedbackrondes van het monitorteam en de expertpoule. In de redactieronden werd geconstateerd dit doel geen betrekking heeft op onderwijsinhouden van het leergebied bewegen

en sport en dus buiten de juridische kaders van de werkopdracht en de wet valt. Dit doel is daarom vervallen en is niet opgenomen in de set kerndoelen.

Dit heeft ertoe geleid dat in kerndoel 40/45A, De leerling oriënteert zich op bewegcontexten, de uitwerking 'verkennen van de relatie tussen bewegen en welbevinden' is opgenomen. De relatie tussen bewegen en welbevinden kan zowel direct als indirect zijn. In het kader van de doorlopende leerlijn, geeft deze uitwerking alvast een eerste aanzet voor de inhouden over gezond bewegen in de bovenbouw vo. Ook sluit dit aan bij het maatschappelijk perspectief waarin bewegen in het kader van gezonde leefstijl en welbevinden steeds belangrijker wordt.

Opbouw kerndoelen

De inhouden van een leergebied bestaan uit kennis, vaardigheden en houdingen. Het leergebied bewegen en sport is bij uitstek vaardigheidsgericht. SLO hanteert de volgende definitie van vaardigheid: een vaardigheid is een vermogen om door middel van denken en handelen op basis van bepaalde kennis problemen op te lossen of taken adequaat uit te voeren. Enerzijds bevat het leergebied vakvaardigheden die specifiek voor het leergebied zijn, bijvoorbeeld het regelen van beweegactiviteiten. Anderzijds zijn er ook vaardigheden die in meerdere leergebieden aan de orde komen, zoals verantwoordelijkheid nemen. In paragraaf 2.5.1 gaan we verder in op de verbindende vaardigheden binnen het leergebied bewegen en sport.

Vaardigheden zijn altijd gebaseerd op kennis. Leerlingen kunnen hun beweegvaardigheid verbeteren in het uitvoeren van een dansmotief, als zij kennis hebben over de maat van de muziek. Leerlingen kunnen scheidsrechter zijn bij een doelspel, als zij kennis hebben over de regels van het doelspel. De advieskring benadrukte dat er in de doelen meer aandacht moet zijn voor het kennisaspect. Naar aanleiding van dit advies heeft het team bij de uitwerking van de kerndoelen het kennisaspect meer naar voren laten komen. Voorbeelden hiervan zijn bullet 5 van kerndoel 38/43B: 'inzicht tonen in de bedoeling en uitvoering van beweegactiviteiten' en bullet 1 van kerndoel 38/43C: 'inschatten van de eigen mogelijkheden in relatie tot de complexiteit van de beweegactiviteit'.

Per kerndoel wordt door middel van de bullets bij 'Het gaat hierbij om' de doelzin uitgewerkt. Het aantal bullets per conceptkerndoel dat hiervoor nodig is, verschilt variërend van één tot vijf bullets. De meest opvallende uitwerking is die van kerndoel 38/43A, Deelnemen aan bewegen. Deze betreft één bullet waarin alle beweegthema's in alfabetische volgorde worden genoemd. De uitwerking van kerndoel 38/43B, over het verbeteren van de beweegvaardigheid, beschrijft in de eerste vier bullets uit welke opeenvolgende onderdelen het verbeteren van de beweegvaardigheid bestaat. De vijfde bullet is

een kenniscomponent. Bij andere kerndoelen zijn de uitwerkingen in de meest logische volgorde gezet.

2.4.2 Aanbod, beheersing en ervaring

De kerndoelen van het leergebied bewegen en sport hebben een divers karakter. Er zijn ervarings-, beheersingsdoelen en hybride doelen. Zoals gezegd past dit goed bij het karakter van het leergebied, waar vaardigheden, houding en kennis hand in hand gaan. Van veel kerndoelen van bewegen en sport is het uitgangspunt dat leerlingen een bepaalde inspanning verrichten en ervaren dat zij hun beweeghorizon kunnen verbreden en verdiepen. Dit past goed bij ervaringsgerichte doelen.

Sommige doelen bevatten maatschappelijke waarden of normen over gewenst gedrag. Een voorbeeld uit de uitwerking van kerndoel 39/44A, Bewegen met anderen: 'Omgaan met mogelijkheden, gedrag, opvattingen en beleving van de ander'. De wens is dat leerlingen dit doen, maar dit gedrag is niet af te dwingen.

Er zijn ook kerndoelen die een bepaalde persoonlijke ontwikkeling van leerlingen beschrijven, zoals kerndoel 40/45B, Beweegidentiteit ontwikkelen: 'De leerling onderzoekt welke vormen van bewegen passen bij eigen voorkeuren'. Dit onderzoeken heeft als doel dat leerlingen zich meer bewust worden van hoe ze willen zijn als beweger en hoe dat de ontwikkeling van hun identiteit beïnvloedt.

Tegelijkertijd zijn er in de kerndoelen ook beheersingscomponenten aan te wijzen. Bij kerndoel 38/43B, dat gaat over het verbeteren van de beweegvaardigheid, is bijvoorbeeld sprake van 'controle houden, wanneer het bewegen regelmatig lukt'. Daarmee wordt bedoeld dat wanneer een leerling in de leerfase is dat het bewegen stabiel wordt, de beweeguitvoering blijvend wordt gecontroleerd. Kerndoel 38/43C, waarbij de leerling de beweegactiviteit afstemt op de eigen mogelijkheden, kan worden opgevat als een beheersingsdoel. Het zijn vaardigheden en inzichten die de leerling laat zien om de leeractiviteit af te stemmen op de eigen mogelijkheden. Dat wil niet zeggen dat deze doelen gestandaardiseerd en meetbaar zijn. Beheersingscomponenten staan zowel bij kerndoel 38/43B als kerndoel 38/43C in relatie tot de mogelijkheden van leerlingen.

Bij kerndoel 38/43A, dat gaat over de breedte van het leren bewegen, is met de advieskring gesproken over de mogelijkheid voor een aanboddoel. De insteek is dan om de school verantwoordelijk te maken voor een breed aanbod in beweegthema's. Het team heeft hier niet voor gekozen, omdat we van leerlingen een bepaalde inspanning verwachten, namelijk het deelnemen aan beweegactiviteiten, met als beoogde ervaring een verbreding van de beweeghorizon. Dit kerndoel is dus een ervaringsdoel.

Bij kerndoel 38/43B had de advieskring de verwachting dat dit een beheersingsdoel zou zijn, met uitwerking van bepaalde niveau-aanduidingen. Het team heeft hier niet voor gekozen, omdat het hier gaat om de aanduiding van verschillende leerfasen die een leerling doorloopt bij het verbeteren van de beweegvaardigheid. Dit is een cyclisch proces, dat afhankelijk is van onder andere de activiteit, de al aanwezige vaardigheid van de leerling en in welke leerfase die zich bevindt. Daarbij worden kerndoelen voor het po en de onderbouw van het vo ontwikkeld waar geen niveauaanduidingen mogelijk zijn. Er wordt wel zo concreet mogelijk beschreven welke houdingen, vaardigheden en kennis daarbij horen. Daarbij komt dat de uitwerking in standaardniveaus zoveel ontwerpruimte zou innemen dat er voor andere doelen geen ruimte meer zou zijn. De uitwerking met niveau-omschrijvingen vindt in een later stadium plaats, bij de ontwikkeling van nieuwe leerlijnen.

2.4.3 Vakspecifiek verloop en besproken kwesties

Tijdens het ontwikkelproces en tijdens de fase van beproeven van de kerndoelen is veelvuldig met de advieskring (zie paragraaf 1.3.2), de vakexperts (zie paragraaf 1.3.4) en de onderwijspraktijk (zie paragraaf 1.3.7) over inhoudelijke keuzes gediscussieerd en gepraat. In die paragraaf beschrijven we de grootste kwesties die tijdens het proces aan de orde zijn geweest, waarover de discussie ging en welk besluit uiteindelijk is genomen.

Tijdens de eindfase van de actualisatie van de kerndoelen is de actualisatie van de eindtermen voor bewegen en sport begonnen. Dit gaf de mogelijkheid om af te stemmen tussen beide actualisaties en om een doorlopende leerlijn te creëren vanaf de kerndoelen voor po en onderbouw vo naar eindtermen voor bovenbouw vo (het gemeenschappelijke vak lichamelijke opvoeding en het keuzevak bewegen, sport en maatschappij).

2.4.4 Doorlopende leerlijn

Kerndoelen laten een opbouw zien van het po naar de onderbouw vo. De concepteindtermen voor vmbo, havo en vwo sluiten aan de op de kerndoelen voor de onderbouw vo.

Aansluiting kerndoelen po en onderbouw vo

In het raamwerk van het leergebied bewegen en sport is de verticale samenhang, de globale opbouw van het leergebied van het po naar de onderbouw vo, niet zichtbaar. In het raamwerk wordt duidelijk dat voor het po en de onderbouw vo dezelfde drie domeinen gelden: leren bewegen, samen bewegen en betrokken bewegen. Per domein zijn het aantal kerndoelen voor het po en de onderbouw vo gelijk geformuleerd; de wettelijk vastgestelde inhoud per kerndoel, oftewel de doelzin en de uitwerking, komen overeen.

Zowel bij de advieskring als bij het monitorteam riep dit de vraag op wat het inhoudelijke verschil is tussen het po en de onderbouw vo. En waar dit dan

zichtbaar wordt. Binnen het kerndoelenteam is gesproken over de psychologische en fysieke ontwikkeling die leerlingen doormaken en wat dit betekent voor de domeinen en kerndoelen. Het kerndoelenteam kwam tot de conclusie dat de opbouw van het leergebied niet zit in andere of nieuwe vaardigheden, of kennis van leerlingen. De doorlopende leerlijn wordt bepaald doordat leerlingen dezelfde vaardigheden en kennis opdoen in steeds complexer wordende situaties. Een voorbeeld aan de hand van kerndoel 38/43A, Deelnemen aan bewegen: een leerling in het po speelt het tikspel 'politie en boef' en de leerling in de onderbouw vo speelt het tikspel 'go-go'. Beide nemen deel aan een beweegactiviteit in het beweegthema tikspelen. Het beweegthema en de bijbehorende beweeguitdaging blijven gelijk, de beweegactiviteit verschilt. Hierdoor blijft de doelzin en de uitwerking gelijk; in de illustratie zijn de verschillen in activiteiten zichtbaar gemaakt.

Zoals eerder beschreven (zie paragraaf 2.1) is één van de uitdagingen om alle leerlingen betekenisvol in beweging te krijgen. Een belangrijk gegeven is dat er grote verschillen zijn tussen leerlingen als het gaat om de deelname aan bewegen en sport. Daarom kunnen leerlingen ook de beweegactiviteiten afstemmen op hun eigen mogelijkheden, bijvoorbeeld door een aanpassing te doen in ruimte, materiaal, regels en leerhulp.

Het kerndoelenteam heeft geen aanvullende kerndoelen voor havo-vwo ontwikkeld. Het kerndoelenteam heeft hiervoor gekozen omdat de kerndoelen door de formulering voldoende gelegenheid bieden om in de context te differentiëren. Een voorbeeld hiervan is kerndoel 38/43C, waarin leerlingen de beweegactiviteit op ruimte, materiaal, regels en leerhulp aanpassen op de eigen mogelijkheden. De set voor de onderbouw vo is ook bruikbaar als aanvulling voor havo-vwo.

Doorstroom naar bovenbouw vmbo en naar bovenbouw havo-vwo

Voor het leergebied bewegen en sport is gestart met de actualisatie van de kerndoelen voor het po en de onderbouw vo. Vanaf september 2024 is het actualisatietraject van de conceptexamenprogramma's vmbo, havo en vwo begonnen. Voor een zo goed mogelijke afstemming tussen beide trajecten is een aantal teamleden vanuit het kerndoelenteam opgenomen in de vakvernieuwingscommissie. Deze teamleden houden de afstemming met de kerndoelen in de gaten. Ook geeft de fase van beproeven van de kerndoelen de mogelijkheid om af te stemmen met de conceptexamenprogramma's.

2.4.5 Aandacht voor samenhang

Een belangrijk uitgangspunt van de actualisatie van de kerndoelen was de samenhang binnen het leergebied, zie paragraaf 2.2.2, en tussen de leergebieden, zie paragraaf 2.2.3. In de karakteristiek staat deze samenhang duidelijk beschreven. Scholen hebben de ruime om in de praktijk zelf vorm te geven aan de verschillende doelen. De leraar kiest op welke doelen de focus ligt,

in welke mate en in combinatie met welke andere doelen, zowel binnen het leergebied bewegen en sport als daarbuiten.

2.5 Toelichting op leergebiedoverstijgende kwaliteitseisen

De werkopdracht noemt een aantal kwaliteitseisen die in de kerndoelen terug moeten komen. In eerdere paragrafen is een deel daarvan al aan de orde geweest, namelijk de doeldomeinen, ontwerpruimte en opbouw van de doelen. De overige kwaliteitseisen volgen hier.

2.5.1 Verbindende vaardigheden

Bij de kerndoelen hanteren we de volgende definitie voor vaardigheden: *een vaardigheid is een vermogen om door middel van denken en handelen op basis van bepaalde kennis problemen op te lossen of taken adequaat uit te voeren*. Vaardigheden zijn dus altijd gebaseerd op kennis. Dat betekent dat vak- of leergebiedvaardigheden zijn gebaseerd op vak- of leergebiedkennis.

Niet alle vaardigheden zijn uniek voor één leergebied. Deze vaardigheden noemen we dan ook geen vakvaardigheden, maar verbindende vaardigheden. In de kerndoelen bewegen en sport zijn ook verbindende vaardigheden opgenomen. Van de verschillende categorieën verbindende vaardigheden gaat het met name om:

- *Leervoorwaardelijke vaardigheden, vaardigheden die betrekking hebben op het proces van leren in communicatief, cognitief, sociaal en coöperatief proces.*

Deze vaardigheden zijn zichtbaar in kerndoelen 39/44A, 39/44B en 40/45B. Leerlingen leren *sociaal te handelen* door samen met anderen deel te nemen aan bewegen. In dit gezamenlijke deelnemen leren zij onder andere omgaan met uiteenlopende mogelijkheden, gedrag, opvattingen en beleving van de ander en het accepteren van regels en uitkomsten (kerndoel 39/44A). In het samen bewegen leren leerlingen ook *samen te werken*, bijvoorbeeld door afspraken te maken over de regels en elkaar feedback te geven in de rol van coach (kerndoel 39/44B). Doordat leerlingen reflecteren op hoe zij zich ontwikkelen in het bewegen, krijgen zij inzicht in hun manier van *leren* en maken zij hierin keuzes (kerndoel 40/45B).

- *Denkvaardigheden, vaardigheden die betrekking hebben op analytisch, kritisch of creatief denken.*

Deze vaardigheden zijn het duidelijkst zichtbaar in kerndoelen 38/43B, 40/45A en 40/45B. Leerlingen doen *analytische denkvaardigheden* op door hun verhouding tot bewegen te bepalen. Het gaat hierbij om bijvoorbeeld het herkennen en onderscheiden van verschillende activiteiten, omgevingen,

doelgroepen en motieven en doelen om deel te nemen aan bewegen en sport (kerndoel 40/45A) en het vergelijken van de eigen interesses, kwaliteiten en motieven met die van de ander (kerndoel 40/45B). Leerlingen leren om *creatief te denken* doordat zij in het leren bewegen gaan experimenteren met complexere beweeguitdagingen (kerndoel 38/43B) en verwoorden wat het deelnemen aan bewegen bij hen oproept (kerndoel 40/45B).

- *Samengestelde vaardigheden, vaardigheden die betrekking hebben op complexe situaties zoals bij onderzoeken, ontwerpen of loopbaanvaardigheden.*

De *loopbaanvaardigheden* komen het meest naar voren in kerndoelen 40/45A en 40/45B, beide doelen behorend bij het domein betrokken bewegen. Leerlingen oriënteren zich op verschillende beweeg- en sportcontexten (kerndoel 40/45A). In het ontwikkelen van hun beweegidentiteit, leren leerlingen hun ervaringen uit verschillende contexten te verwoorden, hun interesses, kwaliteiten en motieven te vergelijken met die van de ander, te reflecteren op ervaringen en uiteindelijk keuzes maken in het deelnemen aan bewegen en sport (kerndoel 40/45B).

2.5.2 Diversiteit

De werkopdracht van OCW aan SLO stelt het volgende: "de kerndoelen doen recht aan de diversiteit in de samenleving (diversificatie) door de keuze van inhouden, perspectieven bij die inhouden en de formulering / het gebruik van begrippen in kerndoelen."

Ten aanzien van de keuze van inhouden heeft het kerndoelenteam gediscussieerd over wat het betekent voor de kerndoelen als het uitgangspunt is: de school biedt alle leerlingen de gelegenheid om binnen hun mogelijkheden deel te nemen en succeservaringen op te doen. In de eerste alinea van de karakteristiek is dit beschreven als: "Leerlingen hebben uiteenlopende achtergronden en mogelijkheden op het gebied van bewegen en sport. Dit vraagt om onderwijs waarin ze succesvol en binnen hun eigen mogelijkheden deelnemen aan bewegen". Hoe worden alle leerlingen bediend met de nieuwe kerndoelen? Het team heeft hierbij de uitersten verkend: wat als alles meezit en je een ideale jeugd hebt op het gebied van bewegen en sport? En het andere uiterste: wat als het verre van ideaal is?

Uiteindelijk is gekozen om vanuit het perspectief van diversiteit de volgende inhouden een plek te geven: een rijk en divers beweegaanbod voor alle leerlingen en rekening houden met de verschillen tussen leerlingen. Dit is expliciet zichtbaar in kerndoel 38/43A in het deelnemen aan beweegactiviteiten in uiteenlopende beweegthema's en in kerndoel 38/43C door in de doelzin de eigen mogelijkheden van leerlingen te benadrukken.

Het bewegen met anderen, kerndoel 39/44A, benadrukt het rekening houden met verschillen tussen leerlingen door te leren omgaan met de verschillen in mogelijkheden, gedrag, opvattingen en beleving van de ander, en het afstemmen van het eigen handelen op de ander.

Kerndoel 40/45A, Beweegidentiteit ontwikkelen, is een doel waarin verschillende perspectieven op de inhouden zichtbaar worden. In de uitwerking staat bijvoorbeeld 'vergelijken van eigen interesses, kwaliteiten en motieven met die van anderen'. Door dit vergelijken ontdekken leerlingen welke vormen van bewegen bij hen en bij de ander passen. Ze ontwikkelen hierin een eigen perspectief op bewegen en krijgen zicht op hun eigen beweegidentiteit.

2.5.3 Inclusiviteit

Het uitgangspunt is dat de kerndoelen haalbaar zijn voor zoveel mogelijk leerlingen. In de werkopdracht is gesteld dat in de doelformulering ook rekening gehouden moet worden met de haalbaarheid voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften, met uitzondering van zeer moeilijk lerende of meervoudig beperkte leerlingen, waarvoor functionele kerndoelen zijn ontwikkeld. De klankbordgroep specifieke onderwijsbehoeften heeft twee keer grondig feedback gegeven op de kerndoelen bewegen en sport. Hun suggesties zijn meegenomen in de formulering van de karakteristiek en in de kerndoelen (zie paragraaf 1.3.5).

Over het algemeen waren de klankbordgroepleden enthousiast over de set kerndoelen van het leergebied bewegen en sport. De feedback was dat de set heel compleet is qua inhoud en waarschijnlijk ook haalbaar voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. Ook vond de klankbordgroep de kerndoelen duidelijk en inclusief geformuleerd.

De klankbordgroep heeft voor alle kerndoelen suggesties gegeven over de haalbaarheid en herkenbaarheid ervan, bijvoorbeeld over de handelingswerkwoorden verantwoordelijkheid nemen (kerndoel 39/44A) en reflecteren (kerndoel 40/45B). De vraag vanuit de klankbordgroep was of dit niet te veel van leerlingen vraagt. Het team heeft ervoor gekozen om deze handelingswerkwoorden te behouden en om in de illustraties te laten zien hoe haalbaar dit verantwoordelijkheid nemen en reflecteren kunnen zijn.

Het team heeft ook aan aantal suggesties van de klankbordgroep wat betreft de uitwerkingen meegenomen, bijvoorbeeld bij bullet 3 van kerndoel 39/44A staat nu 'omgaan met mogelijkheden, gedrag, opvattingen en beleving van de ander' in plaats van 'zich inleven in en omgaan met'. Zich inleven in kan voor leerlingen met autisme/TOS erg lastig zijn wanneer het gaat over het herkennen van emoties en is daarom niet opgenomen in deze uitwerking

Op basis van de adviezen is een aantal illustraties onder 'te denken valt aan' aangepast of vervangen, bijvoorbeeld bullet 3 van kerndoel 39/44B (onderbouw vo). Daar staat nu 'ouderejaars leerling' in plaats van 'tweedejaars leerling'; dit is inclusiever. De klankbordgroep was ook enthousiast over een aantal voorbeelden, onder andere bullet 3 van conceptkerndoel 39/44A (po): 'accepteren dat de ene leerling de bal mag vasthouden en de andere de bal direct doorspeelt', en bullet 3 van conceptkerndoel 39/44B (po): 'iemand troosten die gevallen is'.

Daarnaast worden er voor zeer moeilijk lerende of meervoudig beperkte leerlingen functionele kerndoelen beweging en sport (concept) ontwikkeld. Tijdens dit proces vindt er regelmatig afstemming plaats tussen de curriculumexperts van de reguliere kerndoelen en die van de functionele kerndoelen, bedoeld voor leerlingen die zeer moeilijk leren of een meervoudige beperking hebben (so) en leerlingen die uitstromen naar dagbesteding of arbeidsmarkt (vso). De reguliere kerndoelen vormen enerzijds de basis voor de functionele kerndoelen. Anderzijds dienden de functionele kerndoelen als inspiratie om de reguliere kerndoelen zo inclusief mogelijk te formuleren.

2.5.4 Taaldenkfuncties

Er wordt gesproken van taaldenkfuncties wanneer je taal gebruikt om denkstappen onder woorden te brengen. Bijvoorbeeld om te beschrijven of benoemen (eenvoudige taaldenkfuncties) of om te vergelijken, redeneren of concluderen (complexere taaldenkfuncties).

Het gaat hierbij om de conceptualiserende functie van taal: taal om te leren; uitingen die je doet om grip te krijgen op de wereld om je heen. Leerlingen leren om over ideeën, begrippen en mentale beelden te communiceren en om over meer abstracte concepten na te denken, deze te begrijpen en met anderen te delen. Op al deze manieren speelt taal als middel om te leren een rol bij het leergebied digitale geletterdheid.

Taaldenkfuncties zijn zichtbaar in handelingswerkwoorden: werkwoorden die een handeling uitdrukken die een talig én cognitief aspect in zich dragen. Denk aan werkwoorden als reflecteren, beschrijven en formuleren. Deze handelingswerkwoorden geven aan welke denkstappen leerlingen uitvoeren en hoe die denkstappen als handelingen zichtbaar worden in hun taal(gebruik).

Taaldenkfuncties worden beschreven door een specifieke set aan handelingswerkwoorden: werkwoorden die een handeling uitdrukken die een talig en cognitief aspect in zich dragen, zoals verklaren, benoemen en vergelijken. Deze handelingswerkwoorden geven aan welke denkstappen leerlingen uitvoeren en hoe die denkstappen als handelingen zichtbaar worden in hun taalgebruik.

In het leergebied bewegen en sport zijn taaldenkfuncties terug te zien in gekozen handelingswerkwoorden.

Kerdoel 39/44B, Bewegen regelen, bevat het afspreken van regels, waarin het gaat om het *uitleggen* van de regels van een beweegactiviteit door middel van taal. De leerling kent de regels en laat dit zien door de regels uit te leggen aan anderen. Het uitleggen past bij de hoofdfunctie verklaren uit de categorie feitelijke taaldenkfuncties.

Kerdoel 40/45B, Beweegidentiteit ontwikkelen, bevat taaldenkfuncties die vallen onder de hoofdfunctie beschrijven. Leerlingen *vergelijken* de interesses, kwaliteiten en motieven van zichzelf met die van anderen en ze *verwoorden* wat het deelnemen aan bewegen oproept. Leerlingen *leggen uit* hoe de eigen deelname wordt beïnvloed door de context. Het uitleggen past bij de hoofdfunctie verklaren uit de categorie feitelijke taaldenkfuncties.

2.5.5 Digitale geletterdheid

De samenhang tussen de leergebieden bewegen en sport en digitale geletterdheid staat beschreven in de paragrafen 2.2.3 Samenhang tussen leergebieden en 2.4.4 Aandacht voor samenhang.

2.5.6 Loopbaanontwikkeling en -begeleiding

Om richting en sturing te kunnen geven aan de eigen loopbaan is het van belang dat leerlingen een goed zelfbeeld ontwikkelen. Leerlingen moeten zelf ontdekken waar hun talenten, eigenschappen en interesses liggen. Dit proces vindt plaats in interactie met de omgeving. Leerlingen doen die ontdekkingen door in of buiten de schoolse situatie ervaringen op te doen en het gesprek hierover aan te gaan. Omdat leerlingen in de gelegenheid moeten zijn om in dialoog te gaan met een breed netwerk (Kuijpers & Scheerens, 2006), is het belangrijk dat ze daar toegang toe hebben.

In de werkopdracht staat: "Loopbaanleren/LOB-vaardigheden krijgt in de [...] leergebieden een passende plek als ervaringsdoelen in po en onderbouw vo".

LOB wordt vaak uitgewerkt in vijf competenties: kwaliteitenreflectie, motievenreflectie, werkexploratie, loopbaansturing en netwerken (Kuijpers, 2003). Het is van belang dat leerlingen verbanden kunnen leggen met hun motieven en kwaliteiten en met de wereld om hen heen.

In de karakteristiek van het leergebied bewegen en sport is loopbaanleren terug te zien: "Het onderwijs draagt bij aan een blijvende, perspectiefrijke, zelfstandige en verantwoorde deelname van leerlingen aan de bewegen en sport". De focus ligt hierbij niet op het verkennen van een breed scala aan beroepen of het oriënteren op een studiekeuze, maar op het deelnemen van leerlingen aan bewegen en sport, zowel nu als op latere leeftijd.

Het loopbaanleren van leerlingen begint ermee dat ze ervaringen opdoen in het deelnemen aan bewegen. Dit opdoen van ervaringen is zichtbaar in alle domeinen: leerlingen nemen deel aan verschillende beweegactiviteiten en maken een inschatting welke mogelijkheden zij hebben binnen deze activiteiten (kerndoelen 38/43A en 38/43C), ze doen samen met andere leerlingen ervaring op in verschillende regelrollen (kerndoel 39/44B), en ze doen ervaring op in diverse beweegcontexten (kerndoel 40/45A). Leerlingen krijgen zo de mogelijkheden om te ontdekken waar hun talenten, eigenschappen en interesses liggen. De school heeft hierin een belangrijke taak, ook in het kader van kansengelijkheid. Leerlingen hebben van huis uit niet dezelfde mogelijkheden en achtergronden als het gaat over bewegen en sporten. De school kan een omgeving creëren waarin alle leerlingen, met verschillende beweeginteresses en -achtergronden, uiteenlopende ervaringen kunnen opdoen.

Doordat leerlingen terugkijken op de opgedane ervaringen, geven zij een bepaalde waardering aan het deelnemen aan bewegen. Bijvoorbeeld: "Dit past bij mij" of "Dit vind ik leuk om te doen". Zij bepalen hun verhouding tot bewegen. Leerlingen reflecteren op hoe zij zich ontwikkelen in het bewegen en leren hun eigen interesses, kwaliteiten en motieven kennen en vergelijken die met van de ander (kerndoel 40/45B).

2.5.7 Moties Tweede Kamer, huidige kerndoelen en sectorwetten

Bij het vaststellen van inhoud van het leergebied is gekeken naar moties van de Tweede Kamer zoals die in de werkopdracht staan beschreven. Daarnaast is gekeken of inhoud uit de huidige kerndoelen die gebaseerd zijn op eerdere moties en inhoud uit sectorwetten een plek konden krijgen binnen het leergebied. Het gaat om:

- Beweging/ voeding/preventie welvaartsziekten -> bevordering van gezond gedrag

Kenmerkend aan de maatschappelijke thema's is dat deze inhoud waardegeladen kunnen zijn en er meerdere perspectieven op kunnen zijn. Daarbij kan er sprake zijn van mogelijke handelingsalternatieven die leerlingen al dan niet kunnen toepassen in hun eigen leven. Naast 'weten' kan het dus ook gaan om 'handelen'.

Maatschappelijke thema's kunnen betrekking hebben op een enkel leergebied, maar inhoud kunnen ook leergebiedoverstijgend zijn.

Voor de inhoud die betrekking hebben op leergebiedoverstijgende maatschappelijke thema's geldt: bevordering van gezond gedrag kan alleen worden begrepen vanuit een multidisciplinaire benadering. Bij het leergebied bewegen en sport . wordt in kerndoel 40/45A expliciet de relatie tussen bewegen en welbevinden genoemd. Leerlingen verkennen welke invloed

bewegen heeft op hun lichamelijk en mentaal welbevinden. Dit wordt in afstemming met het leergebied mens en natuur gedaan, waar voornamelijk de biologische achtergronden van gezondheid en gezond gedrag aan de orde komen.

3. Slotopmerkingen en adviezen

3.1 Impuls voor het leergebied

In paragraaf 2.1 van dit toelichtingsdocument beschreven we de maatschappelijke en curriculaire uitdagingen uit de startnotitie die het uitgangspunt vormden voor de bijstelling van de kerndoelen.

De geactualiseerde set bevat drie kerndoelen voor het po en de onderbouw vo. De kerndoelen hebben een kernzin, doelzinnen en uitwerkingen. Dat betekent dat deze kerndoelen, in vergelijking met de vigerende kerndoelen, een completer beeld van het curriculum bewegen en sport geven en tegelijkertijd daar meer lading aan kunnen geven. De impuls die hiervan uitgaat, is dat het werkveld meer houvast wordt geboden bij de ontwikkeling van een onderwijsprogramma.

Ervarings- en beheersingsdoelen beschrijven zichtbaar leerlinggedrag. De impuls die dit oplevert is dat er, explicieter dan voorheen, wordt beschreven welke vaardigheden, houdingen en kennis leerlingen gaan ontwikkelen. Dat betekent vooral ook een impuls voor de leraar – en daarmee ook voor de opleidingen – om na te denken over en te bepalen hoe je de leerling in de gelegenheid brengt om zich te ontwikkelen ten aanzien van die verschillende inhouden.

De doelen zijn voor het po en de onderbouw vo gelijk. Dat betekent dat we ervan uitgaan dat voor de ontwikkeling van leerlingen van de kleuterleeftijd tot en met de onderbouw van het voortgezet onderwijs dezelfde thema's van belang zijn. Er is gezocht naar een taal en ordening die voor zowel het po als de onderbouw vo herkenbaar en relevant is. De impuls voor het leergebied is dat we hiermee een gemeenschappelijk beschrijvingskader hebben voor het po en de onderbouw vo en daarmee mogelijkheden voor een doorlopende leerlijn van het po naar de onderbouw vo versterken.

Als we inzoomen op het perspectief van leren bewegen, dan is er gekozen voor een drietrapsraket: brede beweegontwikkeling, verbeteren van de beweegvaardigheid en afstemmen van de beweegactiviteit op eigen mogelijkheden. De brede beweegontwikkeling wordt beschreven aan de hand van relevante beweegthema's die de bandbreedte van het leergebied beschrijven. De beweegthema's zijn zo gekozen dat ze de belangrijkste beweeguitdagingen (beweegdoelen) weergeven. De impuls voor het leergebied is dat hiermee de visie om te denken vanuit beweegthema's vanuit het po wordt doorgetrokken naar het vo, in plaats vanuit de activiteitengebieden atletiek, turnen, spel, bewegen op muziek en zelfverdediging.

De uitwerking van de doelen met behulp van de bullets bij het gedeelte 'Het gaat hierbij om' maakt de doelen een stuk concreter en explicieter. Daarin zit een flinke vernieuwing. Het is voor het eerst dat we expliciet maken wat we verstaan onder bijvoorbeeld 'verbeteren van de beweegvaardigheid', of 'het passend maken van de beweegactiviteit'. Ook in het sociale domein worden doelen concreter als het gaat om 'verantwoordelijkheid nemen voor het samen bewegen' of 'regelen van beweegactiviteiten'. De impuls die hiervan uitgaat, is dat het onderwijsveld houvast krijgt om doelen die ook nu al bekend zijn, maar vaak onder de oppervlakte blijven, meer gericht aandacht te geven.

In een van de uitdagingen van de startnotitie wordt aandacht gevraagd voor het ontwikkelen van 'betekenisvol onderwijs in bewegen'. Het domein betrokken bewegen bevat inhouden over hoe de leerling de betrokkenheid met bewegen kan ontwikkelen. Kerndoel 40/45A gaat over het oriënteren op beweegcontexten en kerndoel 40/45B over de ontdekkingsstocht van leerlingen naar welke vorm van bewegen bij hen past. De impuls die van deze doelen uitgaat, is dat de leerling zich meer bewust wordt van hoe hij of zij zich ontwikkelt in het bewegen. Daarbij spiegelt de leerling zich aan zijn of haar omgeving, zowel aan klasgenoten als in breder verband aan de beweeg- en sportcultuur. Het is voor het eerst dat taal-denkvaardigheden zoals verwoorden, vergelijken en beschrijven expliciet aandacht krijgen in kerndoelen bewegen en sport.

De gehele set conceptkerndoelen is zo geformuleerd dat leerlingen met diverse achtergronden, mogelijkheden en kwaliteiten zich kunnen ontwikkelen in bewegen en sport. De school zorgt daarmee voor een inclusief beweegklimaat. De impuls die hiervan uitgaat, is dat scholen in hun onderwijsprogramma als geheel zorgen dat ze leerlingen stimuleren om te bewegen. Het biedt de gelegenheid om bewegen en sport op school op verschillende manieren en momenten vorm te geven. Dat kan in de gymles, maar ook voor momenten daarbuiten, zoals een gevarieerd beweegaanbod op het schoolplein, in de vorm van een pauzesportprogramma, of tijdens beweegtussendoortjes in de klas. Hier kan de school haar eigen keuzes in maken.

De karakteristiek schetst in compacte bewoordingen de kern van het leergebied, de interne samenhang binnen het leergebied bewegen en sport en de externe samenhang tussen leergebieden. Dit overzicht geeft een beeld van de belangrijkste doelen en hoe die met elkaar samenhangen. Er zijn veel verschillende aspecten die het deelnemen aan bewegen en sport beïnvloeden. De impuls die hiervan uitgaat, is dat het van belang is al deze aspecten in het onderwijs te verwerken.

3.2 Implementatie

De kerndoelen in deze publicatie zijn het eindproduct van de ontwikkelfase, de fase van proberen en uitvoering van de aanvullende opdracht (zie 1.4). De

doelen zijn daarmee een weloverwogen en goed onderbouwd voorstel, gebaseerd op de kwaliteitscriteria uit de werkopdracht van het ministerie van OCW en beproefd op verwachte bruikbaarheid in de schoolpraktijk. Met deze set start het ministerie van OCW het wetgevingstraject waar ongeveer een jaar mee gemoeid is. Daarna worden de kerndoelen bewegen en sport landelijk ingevoerd.

Kerndoelen hebben een functie in de kwaliteitszorg van scholen en vormen het startpunt van curriculumontwikkeling op school. Om leraren en scholen te ondersteunen bij de implementatie, zijn ook adequate leerlijnen en ondersteunende materialen nodig, zoals doorkijkjes, voorbeeldmatige uitwerkingen en handreikingen. Deze zijn niet wettelijk vastgelegd, maar bieden wel concrete handvatten voor een vertaling en uitwerking van het landelijk curriculum op alle niveaus van het funderend onderwijs. Deze zijn niet alleen belangrijk voor leraren en schoolleiders, maar ook voor educatieve uitgeverijen, toetsontwikkelaars en andere onderwijsprofessionals. SLO zal deze leerlijnen in de komende jaren gaan ontwikkelen en over de voortgang communiceren. OCW kan daarnaast aanvullende implementatiebevorderende initiatieven nemen. We hebben daarover advies uitgebracht aan OCW.

In dit toelichtingsdocument hebben we verschillende aandachtspunten naar voren gebracht die van belang zijn voor de implementatie van het leergebied bewegen en sport. Het gaat om aandachtspunten voor uitwerkingen in de vorm van leerlijnen en voorbeeldmaterialen en voor de deskundigheidsbevordering van leraren.

Een algemeen aandachtspunt voor de implementatie van de kerndoelen is:

- Zoals vermeld, zijn er voor het leergebied bewegen en sport wettelijke richtlijnen over het minimale aantal (les)uren dat aan dit leergebied besteed wordt in het po en vo. Voor sommige scholen is het een uitdaging om aan deze wettelijke richtlijn te voldoen als het gaat over accommodatie en bevoegdheid van leerkrachten. Dit betekent een uitdaging om het beoogde curriculum ook daadwerkelijk in de praktijk vorm te kunnen geven.

Een aandachtspunt voor de uitwerkingen is:

- In de onderwijspraktijk worden de basisdocumenten bewegingsonderwijs veelvuldig gebruikt. Hierin worden leerlijnen uitgewerkt met betrekking tot verschillende thema's. Vanuit het veld ligt de vraag om de basisdocumenten te herzien op basis van de geactualiseerde kerndoelen.

Aandachtspunten voor de deskundigheidsbevordering van leraren zijn:

- In het po worden de lessen bewegingsonderwijs verzorgd door leraren met verschillende bevoegdheden: de groepsleerkracht, de vakspecialist en de vakleerkracht. De opleiding van deze leraren om de lessen bewegingsonderwijs te geven, verschilt.
- De kerndoelen bevatten een aantal nieuwe inhouden, bijvoorbeeld kerndoel 40/45A, Oriënteren op bewegcontexten, en kerndoel 40/45B, Bewegidentiteit ontwikkelen. Dit heeft gevolgen voor de opleidingen op de ALO's, de pabo's, de opleidingsprofielen en het beroepsprofiel leraar lichamelijke opvoeding.

Referenties

- ACARA. (2015). *Health and Physical Education: Sequence of content F-10*.
<https://www.australiancurriculum.edu.au/f-10-curriculum/health-and-physical-education/pdf-documents/>
- Ağırdağ, O., Biesta, G., Bosker, R., Kuiper, R., Nieveen, N., Raijmakers, M., & Van Tartwijk, J. (2020). *Kaders voor de toekomst. Tussenadvies 1 Wetenschappelijke curriculumcommissie*. Curriculumcommissie.
- Ağırdağ, O., Biesta, G., Bosker, R., Kuiper, R., Nieveen, N., Raijmakers, M., & Van Tartwijk, J. (2021a). *Doel en ruimte. Tussenadvies 2 Wetenschappelijke curriculumcommissie*. Curriculumcommissie.
- Ağırdağ, O., Biesta, G., Bosker, R., Kuiper, R., Nieveen, N., Raijmakers, M., & Van Tartwijk, J. (2021a). *Bijlage 2 Tussenadvies 3 Rationale van het funderend onderwijs*. Curriculumcommissie.
- Ağırdağ, O., Biesta, G., Bosker, R., Kuiper, R., Nieveen, N., Raijmakers, M., Van Tartwijk, J., & Boogaard, M. (2021b). *Kaders voor kansen. Naar een beoordelingskader kansengelijkheid voor het funderend onderwijs. Verdiepende studie Wetenschappelijke curriculumcommissie*. Curriculumcommissie.
- Ağırdağ, O., Biesta, G., Bosker, R., Kuiper, R., Nieveen, N., Raijmakers, M., Van Tartwijk, J., & Boogaard, M. (2021c). *Samenhang in het curriculum. Verdiepende studie Wetenschappelijke curriculumcommissie*. Curriculumcommissie.
- Alberta Learning. (2000). *Physical education*.
<https://education.alberta.ca/physical-education/program-of-studies/>
- Beek, P. J. (2011a). Nieuwe, praktisch relevante inzichten in techniektraining (deel 1): Motorisch leren: uitgangspunten en overwegingen. *Sportgericht*, 65(1), 43-49. <https://research.vu.nl/en/publications/nieuwe-praktisch-relevante-inzichten-in-techniektraining-deel-1-m>
- Beek, P. J. (2011b). Nieuwe, praktisch relevante inzichten in techniektraining (deel 2): Motorisch leren: het belang van een externe focus van aandacht. *Sportgericht*, 65(3), 2-5. <https://research.vu.nl/en/publications/nieuwe-praktisch-relevante-inzichten-in-techniektraining-deel-2-m>
- Brouwer, B., Houthoff, D., Massink, M., Mooij, C., Van Mossel, G., Swinkels, E. & Zonnenberg, A. (2012). *Basisdocument Bewegingsonderwijs voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs*. Jan Luiting Fonds.
- Brouwer, B., Van Berkel, M., Van Mossel, G. & Swinkels, E. (2015). *Bewegingsonderwijs en sport: Vakspecifieke trendanalyse 2015*. SLO.
<https://www.slo.nl/publicaties/@4294/bewegingsonderwijs/>
- Curriculum.nu. (2019). *Leergebied Bewegen & Sport: voorstel voor de basis van de herziening van de kerndoelen en eindtermen van de leraren en schoolleiders uit het ontwikkelteam Bewegen & Sport*. Curriculum.nu.
<https://curriculum.nu/>
- Dauids, K., Button, C. & Bennett, S. J. (2008). *Dynamics of skill acquisition: A constraints-led approach*. Human Kinetics.

- Deci, E. L. & Ryan, R. M. (2012). Self-determination theory. In P.A., Van Lange, A. W. Kruglanski & E. T. Higgins (2012) *Handbook of theories of social psychology: volume 1* (pp. 416-436). SAGE Publications Ltd.
<https://doi.org/10.4135/9781446249215.n21>
- Department for Education. (2013a). *Physical education programmes of study: key stages 1 and 2*.
<https://www.gov.uk/government/publications/national-curriculum-in-england-physical-education-programmes-of-study>
- Department for Education. (2013b). *Physical education programmes of study: key stages 3 and 4*.
<https://www.gov.uk/government/publications/national-curriculum-in-england-physical-education-programmes-of-study>
- Dokman, I., Van Beusekom, R., Oldeboom, B. & Pepping-Poot, A. (2018). *Ik in de wij*. L&Ving.
- Duivenvoorden, J., Van der Kamp, J. & Van Hilvoorde, I. (2021). Zelfregulatie in het bewegingsonderwijs. *LO Magazine*, 109(1), 34-35.
<https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/27262/zelfregulatie-in-het-bewegingsonderwijs/>
- Duivenvoorden, J., Van Der Kamp, J., Van Hilvoorde, I. & Savelsbergh, G. (2021). Self-regulated learning strategies during self-controlled practice in physical education. *Journal of Physical Education and Sport*, 21(2), 894-903. Article 111. <https://doi.org/10.7752/jpes.2021.02111>
- Dyson, B., Griffin, L. & Hastie, P. (2004). Sport education, tactical games, and cooperative learning: Theoretical and pedagogical considerations. *Quest*, 56(2), 226-240. <https://doi.org/10.1080/00336297.2004.10491823>
- Folmer, E., Koopmans-van Noorel, A. & Kuiper, W. (Eds.). (2017). *Curriculumspiegel 2017*. SLO.
<https://www.slo.nl/@4586/curriculumspiegel-1/>
- Gordijn, C., Brink, C., Meerdink, P., Tamboer, J. & Vermeer A. (1975). *Wat beweegt ons?* Bosch & Keuning.
- Gordon, B., & Doyle, S. (2015). Teaching Personal and Social Responsibility and Transfer of Learning: Opportunities and Challenges for Teachers and Coaches. *Journal of Teaching in Physical Education* 34(1), 152-161.
<http://dx.doi.org/10.1123/jtpe.2013-0184>
- Hazelebach, C., Andringa, S., Van de Kant, C., De Martelaer, K., Van de Merwe, C., Opstoel, K., Rikkink, F. & Steeman, J. (2023). *Samen bewegen regelen in het basisonderwijs*. Jan Luiting Fonds.
- Heinich, N. (2019). *Wat onze identiteit niet is*. Prometheus.
- Inspectie van het Onderwijs (2024). *De staat van het onderwijs 2024*.
<https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2024/04/17/rapport-de-staat-van-het-onderwijs-2024>
- Kastelein, S., Van der Laan, A. & Verbruggen, I. (2021). *Trendanalyse (v)so*. SLO. <https://www.slo.nl/@19272/trendanalyse-vso>

- Koekoek, J. H. (2020). *Exploring task-related student peer interactions in physical education* (doctoral dissertation). Utrecht University. <https://doi.org/10.33540/112>
- Koekoek, J., Pot, N., Walinga, W. & Van Hilvoorde, I. (2019). Perspectives on physical literacy in continental Europe. In M. Whitehead (Ed.), *Physical Literacy across the World* (pp. 143-155). (Routledge studies in physical education and youth sports). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203702697-10>
- Kuijpers, M. A. C. T. & Scheerens, J. (2006). Career Competencies for the Modern Career. *Journal of Career Development*, 32(4), 303-319. <https://doi.org/10.1177/0894845305283006>
- Metzler, M. (2017). *Instructional models in physical education*. Routledge.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2006). *Kerndoelen primair onderwijs*.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2006). *Kerndoelen onderbouw voortgezet onderwijs*.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2021). *Rationale van het funderend onderwijs. Bijlage 2, Nadere adviesaanvraag tussenadvies 3*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2021/07/12/nadere-adviesaanvraag-tussenadvies-3---rationale-van-het-funderend-onderwijs>
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2023). *Ontwikkeling conceptkerndoelen voor de leergebieden mens en maatschappij, mens en natuur, kunst en cultuur, bewegen en sport en moderne vreemde talen voor het primair onderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs*. <https://www.slo.nl/@22375/werkopdracht-kerndoelen-2023/>
- Mooij, C., Van Berkel, M., Consten, A., Danes, H., Geleijnse, J., Van der Graft, M., Hazelebach, C., Koekoek, J., Van der Graft, M., Pieters, L., Danes, H. & Tjalsma, W. (2011). *Basisdocument Bewegingsonderwijs voor het Basisonderwijs* (6e herziene druk). Jan Luiting Fonds.
- Mosston, M. & Ashworth, S. (2008). *Teaching Physical Education*. Pearson Education.
- Newell, K. (1986). Constraints on the development of coordination. In Wade, M. G. & Whiting, H.T. A. (Eds.) *Motor development in children: Aspects of coordination and control*, 34, 341-360. http://dx.doi.org/10.1007/978-94-009-4460-2_19
- Nienhuis, J. (2022). *Beweegidentiteit (BI): Verkenning voor de actualisatie van de kerndoelen en examenprogramma's voor het leergebied Bewegen & Sport*. SLO. <https://www.slo.nl/@21237/beweegidentiteit-bi/>
- Nienhuis, J. (2023). Beweegidentiteit, wat kun je ermee?: het perspectief van vierdejaars Calo-studenten op de ontwikkeling van de BI van leerlingen. *LO Magazine 111*(8), 36-39. <https://www.mulierinstituut.nl/publicaties/27763/beweegidentiteit-wat-kun-je-ermee/>
- Nienhuis, J., Marsman, P. & Van de Merwe, C. (2023). *Startnotitie kerndoelen bewegen en sport*. SLO. <https://slo->

- kerndoelen.files.svdcdn.com/production/uploads/assets/updates/Startnotitie-kerndoelen-bewegen-en-sport_2023-09-20-085134_gfhf.pdf?dm=1695199896
- Onderwijsdoelen. (z.d.). *Lichamelijke Opvoeding eindtermen*.
- Opstoel, K., Chapelle, L., Prins, F. J., De Meester, A., Haerens, L., Van Tartwijk, J. & De Martelaer, K. (2020). Personal and social development in physical education and sports: A review study. *European Physical Education Review*, 26(4), 797-813. <https://doi.org/10.1177/1356336X19882054>
- Opstoel, K., Prins, F., Jacobs, F., Haerens, L., Van Tartwijk, J. & De Martelaer, K. (2022). Physical education teachers' perceptions and operationalisations of personal and social development goals in primary education. *European Physical Education Review*, 28(4), 968-984. <https://doi.org/10.1177/1356336X221102300>
- Rijksoverheid. (2012). *Vernieuwde kerndoelen WPO*. <https://wetten.overheid.nl/BWBR0018844/2012-12-01>
- Rijksoverheid. (2010). *Kerndoelen onderbouw voortgezet onderwijs*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/besluiten/2010/09/17/kerndoelen-onderbouw-voortgezet-onderwijs>
- SHAPE America. (2024). *National Physical Education Standards*. <https://www.shapeamerica.org/MemberPortal/standards/pe/new-pe-standards.aspx>
- Siedentop, D., Hastie, P. & Van der Mars, H. (2019). *Complete guide to sport education*. Human Kinetics.
- Skolverket. (2024). *Curriculum for the compulsory school, preschool class and school-age educare*. <https://www.skolverket.se/publikationsserier/styrdokument/2024/curriculumforcompulsoryschoolpreschoolclassandschoolageeducarelgr22.4.7c808d9519080d9657c2.html>
- SLO. (2022). *Verdeling van ontwerpruimte voor ontwikkeling van kerndoelen*. <https://www.slo.nl/@21495/kader-ontwerpruimte-kerndoelen/>
- SLO. (2024). *Advies implementatie kerndoelen*. <https://www.slo.nl/@23909/advies-implementatie-kerndoelen/>
- Sol, Y. & Visser, A. (2023). *Vaardigheden in het landelijke curriculum*. SLO. <https://www.slo.nl/@22223/vaardigheden-landelijke-curriculum/>
- Steenbergen, J., Mombarg, R., Van Hilvoorde, I., De Vries, S., Barendse, P., De Martelaer, K., Savelsbergh, G., Van der Poel, H., Lucassen, J. & Brouwer, B. (2018). *Physical literacy: bouwstenen voor een leven lang bewegen van jong tot oud*. <https://research.hanze.nl/en/publications/physical-literacy-bouwstenen-voor-een-leven-lang-bewegen-van-jong>
- Stegeman, H. (2000). *Belang van bewegingsonderwijs. Over legitimatie en algemene doelstelling van het schoolvak lichamelijke opvoeding*. Jan Luiting Fonds.
- Tamboer, J. (1989). *Filosofie van de bewegingswetenschappen*. Nijhof.
- Utdanningsdirektoratet. (2020). *Curriculum in Physical Education*. <https://www.udir.no/lk20/kro01-05?lang=eng>

- Vermeer, A. (2020). *Actuele grondslagen van het bewegingsonderwijs*. 20/10 Uitgevers.
- Weeldenburg, G. (2015). *Spelinzicht*. Arko Sports Media.
- Whitehead, M. (2001). The concept of physical literacy. *European Journal of Physical Education*, 6(2), 127-138.
<https://doi.org/10.1080/1740898010060205>
- Wormhoudt, R., Teunissen, J. W., & Savelsbergh, G. J. P. (2013). *Athletic skills model. Voor een optimale talentontwikkeling*. Arko Sports Media.
- Zimmerman, B. J. (2002). Becoming a self-regulated learner: An overview. *Theory into practice*, 41(2), 64-70.
https://doi.org/10.1207/s15430421tip4102_2

Bijlagen

Bijlage 1. Samenstelling kerndoelenteam

Het kerndoelenteam bestaat uit een procesregisseur, leraren, vakexperts en curriculumexperts.

Procesregisseur

De procesregisseur begeleidt het kerndoelenteam en het proces om te komen tot conceptkerndoelen. Het is belangrijk dat verschillende belangen en perspectieven worden gehoord en worden meegenomen in deze actualisatie.

Procesregisseur

Cor Ottens

Leraren po en vo

De leraren zijn afkomstig uit het po en de onderbouw vo. Zij zijn essentiële deelnemers van het kerndoelenteam, omdat ze dagelijks werken in de onderwijspraktijk.

Leraren po en (v)so

Marcel Bouwhuis

Nienke van Dieren

Joanneke Jansen

Nick Keijser

Leraren vo

Michiel Hermans

Alexander van der Kooi

Judith Mulder

Erik-Jan Stegeman

Vakexperts po en vo

Vakexperts po en onderbouw vo zijn betrokken vanwege hun kennis over het leergebied. Zij zijn lerarenopleider, vakdidacticus of wetenschapper en brengen kennis mee over de uitvoering van het leergebied in de praktijk en over (praktijkgericht) onderzoek.

Vakexperts

Klaas Boomars

Jeroen Koekoek

Katrijn Opstoel

Marijke van der Weerd

Curriculumexperts po en vo

De curriculumexperts hebben curriculaire en vakinhoudelijke expertise en zijn verantwoordelijk voor het schrijven van de conceptkerndoelen.

Curriculumexpert po

Corike van de Merwe

Curriculumexpert vo

Jacob Nienhuis

Bijlage 2. Samenstelling advieskring

ALO Nederland

Bart Raijmakers

Informele klankbordgroep actualisering bewegingsonderwijs

Remo Mombarg

KVLO (po)

Oscar Scipio

Wiebe Faber

KVLO (vo)

Eric Swinkels

Mulier Instituut

Amika Singh

NOC*NSF

Adelien van Kooten

Pabo netwerk bewegingsonderwijs

Monique van Ark

Bijlage 3. Geraadpleegde experts

In de ontwikkelfase zijn de volgende experts geraadpleegd:

Datum: 1 december 2023

Expert: Wim van Gelder

Onderwerp: dynamische schooldag

Datum: 1 februari 2024

Expert: Chris Hazelebach

Onderwerp: burgerschap en bewegen en sport

Datum: 4 maart 2024

Expert: Amika Singh

Onderwerp: welbevinden en rijke beweegomgeving op school

Daarnaast hebben kerndoelteamleden in de ontwikkelfase op individuele basis gesprekken gevoerd met verschillende vakexperts en -collega's. Deze gesprekken hadden een informeel karakter en dienden om ideeën en denkrichtingen van het kerndoelenteam te toetsen.